

מאמר שני

יריחו

"...כל כפר הנרדון פי גלה משקה,
לפני שחת די את סדם ואת עמרה
קנו ד' בארץ מצרים..."

(בראשית יג, ז)

"והיה הטוב ההוא אשר ייטיב די עמנו ונהטבנו לך".

(במדבר י, לב)

"הנה נא מושב העיר טוב כאשר אדני ראה...
כה אמר ד': רפאתי למים האלה
לא יהיה משם עוד מות ומשכלת"

(מלכים ב, כ"א)

תוכן המאמר

55	יריחו עיר קדשנו ותפארתנו
57	א. יריחו - בעמק ככר הירדן
58	ב. בנחלת שבט בנימין
59	ג. סדום ועמורה בעמק שווה - עמק המלך
60	ד. ימה של סדום
61	ה. הפיכת סדום
62	ו. זכרון דרך הצדיקים של אברהם - היפך סדום
64	ח. מעבר הירדן מול יריחו
64	ח. בענין מעבר הירדן מול יריחו
67	ט. ברית המילה והארץ
69	י. קרבן הפסח והעומר בערבות יריחו
71	יא. מצות העומר
73	יב. יהושע בעיבורה של העיר יריחו
74	יג. היקף החומות וכבוש יריחו בשבת
75	יד. התגלות מלאך צבא ד'
75	טו. קדושת המקום
78	טז. עתה באתי
80	יז. קדושת הנצחיות במצוות פריה ורביה
82	יח. נפילת חומות יריחו
83	יט. זכרון לדורות
84	כ. בנחלת בנימין
86	כא. מלכות אחאב
87	כב. בנין יריחו לעתיד
87	כג. בימי אליהו ואלישע
88	כד. עיר הריח
91	כה. עלינו לשבח
93	נספח א. מאמר על ההתישבות בככר הירדן
98	נספח ב. מכתב הראייה - לקניית קרקע בככר הירדן
100	נספח ג. אגרת למתנחלי יריחו - הרב צבי קוק זצ"ל
158	נספח ד. הקמת ישיבה ביריחו - מכתב הרב שאול ישראלי זצ"ל

יריחו עיר קודשנו ותפארתנו, תבנה ותכונן במהרה בימינו ד' יכוננה עד עולם סלה.

יריחו - היא עיר הבירה של ככר הירדן וים המלח מרכז החיים בבקעה ממזרח לירושלים.

יריחו - היתה עיר ואם בישראל, בנחלת שבט בנימין, מושב טוב בסוף ימי הבית הראשון, בעליית עזרא ובתקופת המשנה.

יריחו – ראה משה ביחוד לפני מותו והיא תחילת כיבוש הארץ במצוות ד' ע"י יהושע בן-נון.

ביריחו - נקבעה עיקר זכותנו על הארץ והיא ראשית התחייבותנו לרשת את כל הארץ.

יריחו – עיר הקודש, הורמה כתרומת קודש מכל א"י, נכבשה בנס עליון, וכל שללה הוקדש לד'.

יריחו – נאסר לבנותה רק מתחילה, שלא להעלים הנס וההשגחה, אבל משנבנתה הותרה ישיבתה לעד (ירושלמי סנהדרין) ולצבור כלל ישראל מותר היה אף לכתחילה לבנותה (משך חכמה ראה).

ביריחו – תוקנה תפילת "עלינו לשבח" ע"י יהושע בן-נון, ונחקקה בנו התביעה לתיקון עולם במלכות ש-די, הכרתת האלילים והופעת מלכות ד' בעולם כולו.

יריחו עיר הקודש שלנו תבנה ותכונן, היא -

- א. עיר התמרים (דברים לד, יג).
- ב. עיר הריח הטוב והערב.
- ג. עיר הקודש, תרומת הארץ.
- ד. טובה של א"י ויסוד רחבותה.
- ה. מתדמה ונכללת בקדושת ירושלים.
- ו. עיר השבח לאדון הכל.
- ז. ביריחו היו בני נביאים לרוב (מלכים ב).
- ח. עיר ואם בשבט בנימין במלכות יהודה.
- ט. ביריחו – מושב העיר טוב וכן המקום על יושביו (מלכים ב).
- י. היא "עיר מורשתנו הראשונה בימי עלומינו ושנות קדמוניותינו" (הרצ"י).

יריחו חזרה לבעלותנו יחד עם כבוש ירושלים, שכס, חברון, עזה והגולן.
יריחו היתה העיר הראשונה שנלקחה מאיתנו בימי השופטים, וחזרה ונכבשה
על ידינו, וכן תחזור אלינו בימינו בגאולתנו האחרונה.
יריחו היא עיר קדושה, שתיבנה ותכונן ע"י תורה, ומדינת ישראל מכוח כלל
ישראל ומכוחה של ירושלים, יחזרו ויבנו אותה כמרכז רוחני גדול, להפיץ
ולבסס ממנה את הארץ והעולם כולו, להפוך את הארץ כגן עדן כבראשונה,
התורה הקדושה שבה תהפוך מקום מנוול לברכה רבה, וערבתה תהיה כגן ד'
בעדן מקדם..

א. יריחו - בעמק ככר הירדן

העיר יריחו בנויה על יסודות העיר יריחו העתיקה שמצפון לים המלח. סביבתה המישורית קרויה על שמה "ערבות יריחו" (מלכים ב, כה, ה ירמיחו לט, ה) ומתחם נהר הירדן הנשפך אל ים המלח נקרא על שמה "ירדן יריחו" (במדבר כב, א).

שבחה המיוחד ניתן בשמה שנתנה לה התורה "עיר התמרים" (דברים לד, א) והיא נכללת בתחומים המיוחדים אותם ראה משה רבינו בהר נבו, מעבר לירדן מזרחה, כמו שנאמר "ויראהו ה' את כל הארץ... ואת הנגב ואת הככר בקעת יריחו עיר התמרים עד צוער". למדנו מכאן שכל בקעת הירדן והעמק נסמך לעיר ואם זו, שהיא נקודת הציון לשבחה של ארץ ישראל, בארץ "חמדה טובה ורחבה" שנתאוה משה רבינו להיכנס אליה.

גם הר נבו שבעבר הירדן מצוין במקומו ביחס מיוחד אל עיר זו, הר נבו – ראש הפסגה אשר ע"פ יריחו" (ל"ד, א). גם כל חנייתם של ישראל ב"ערבות מואב" בצידה המזרחי של הירדן, מובלט בהגדרת המקום, ע"ש העתיד להיות ראשית כניסתם לארץ, לפי עיר ואם זו: "ויחנו בערבות מואב מעבר לירדן ירחו" (במדבר כא, א).

תחנה זו היתה חנייתם האחרונה של ישראל לפני כניסתם לארץ, שם רצה בלעם לקללם ונתהפכה לשונו לברכה "מה טובו אוהליך יעקב משכנותיך ישראל כנחלים נטיו כגנות עלי נהר, כאהלים נטע ה' כארזים עלי מים" (במדבר כד, ו-ז) שם נפקדו ישראל ונמנו אחרי חטאם בשיטים בבנות מואב "בערבות מואב על ירדן ירחו" (לג, ו).

בפרט נצטוו ישראל שם על ירושת הארץ: "כי אתם עוברים את הירדן אל ארץ כנען והורשתם את כל יושבי הארץ מפניכם". גם בפרשת ערי הלואים, מרכזי התורה הנאמנים לה' ולדברו הטוב, נאמרה בדוקא ובפירוט "בערבות מואב על ירדן יריחו" (לה, א) וגם סיום חומש הפקודים וסיכומו העובר לעשייתן הוא מאלה המצוות והמשפטים אשר ציוה ה' ביד משה אל בני ישראל בערבות מואב על ירדן ירחו".

י"ב פעמים מוזכרת העיר יריחו בתורה, בחומש במדבר ובדברים (ואגב היא כתובה בלא יוד, שלא כמו בבניאים בשם יריחו עם יוד). ללמדנו לדורות שיריחו עיה"ק, היא מרכז חשיבותה של עמק ככר הירדן, של הבקעה הגדולה והערבות

שסביבותיה, של חלק הירדן הזורם מולה, עד שבצדק ניתן להיאמר כי היא בירת עמק הירדן (הדרומית).

במשנה במסכת שביעית (פ"ט מ"א) מובא כי "שלוש ארצות" הן (לעניין ביעור פירות שביעית): יהודה ועבר הירדן והגליל. כל אחת מארצות אלו מחולקת לשלושה תחומים: "וביהודה: ההר, השפלה והעמק", הגר"א (בפירוש שנות אליהו) מפרש שבארץ יהודה ישנו ההר "והשפלה זו שפלת הדרום, והעמק שלה – מעין גדי ועד יריחו". לפירושו יוצא כי בקעת הירדן שבין יריחו לעין גדי הוא הקרוי בלשון המשנה "העמק", והוא חבל ארץ בהגדרה הלכתית הנוגעת לענייני שמיטה ואכילת פרותיה, ב"עמק" של ארץ יהודה כולה.

ב. בנחלת שבט בנימין

העיר יריחו היתה בנחלת בנימין כמבואר בספר יהושע (יח, כא). גבול השבט התחיל מצפון ים המלח, מקום שפך הירדן. וכלל את רוחב רצועת העיר יריחו עצמה ופנה למעלה ההר מערבה עד ירושלים וקרית יערים. "ויצא גבול גורלם בין בני יהודה (שמדרום) לבין בני יוסף" (מנשה ואפרים שמצפון). והתחיל הגבול הצפוני " מן הירדן – ועלה הגבול אל כתף יריחו מצפון" (יח, יא-ב). ומבאר רש"י: שמושך החוט בצפונה של יריחו ונמצאת יריחו לפניו מן החוט בחלק בנימין".

אף גבול שבט אפרים הצפוני לבנימין מתואר ביחס אל העיר: "ויצא הגורל לבני יוסף מירדן יריחו (עד) "למי יריחו מזרחה" מבואר שהפסוקים מדגישים כי הגדול התחיל מן הירדן עצמו והגיע עד "מי יריחו", שממזרח לעיר, וממי יריחו אלו נטה והקיף במישור דרך המדבר עד מעלה ההר לכיוון בית אל. ומעניין כי גם הגבול הצפוני של אפרים, המשתרע מן הים הגדול ועד הירדן, בסופו מתואר "ופגע ביריחו ויצא הירדן" (טז, ז). לאמר שרק רצועה קטנה וצרה מצפון ליריחו היתה בנחלת אפרים, שאח"כ התרחבה והלכה עד הים התיכון.

גבול בני יהודה שמדרום לבנימין התחיל מקצהו הדרומי של ים המלח "גבול נגב – מקצה ים המלח, מן הלשון הפונה נגבה" (יהושע טו, א). ה"לשון" המוזכרת בכתובים אינה לשון היבשה, כפי כינויה בימינו, אלא לשון הים הפונה דרומה. ובכלל עריהן שבמדבר מוזכרות בית הערבה, עיר המלח ועין גדי (טו, סג). למדנו, לכאורה, שערים מיושבות היו במדבר שממערב לים המלח, מדרום ליריחו, אך הן היו בנחלת יהודה.

חלק "המדבר" הזה שבנחלת יהודה הצטרף אל בקעת התמרים וככר הירדן שמצפונה לו, ויחד היוו את "העמק" של ארץ יהודה, בתחום חבל ארץ אחד. לירושלים בירת הארץ שבראש ההר, השוכנת בין יהודה לבנימין בלב הארץ ומרכזה, תהיה יריחו שבעמק, "בירת" שבט בנימין שבמזרח.

ג. סדום ועמורה בעמק שווה – עמק המלך

גבול ארץ כנען הקדמונית היה מצד הים ממערב מצידון ועד עזה, ועד המזרח "בואכה סדומה ועמורה ואדמה וצבויים עד לשע" (בראשית י, יט). חמש ערים השוכנות זו בסמיכות לזו, שמרכזן סדום.

בהגיע אברהם אבינו לארץ ישראל, והיה הולך וקורא בשם ד' א' עולם, והיה מניח סימנין לבניו שיבואו וירשו את הארץ, יטהרוה ויקדשוה וינחלוה כגוי קדוש ואיתן בארץ. לעומתו התהלך לוט בן אחיו, שסבר לנחול את נחלת דודו אברהם, באשר לא היו לו בנים, ואז נפרד מאחיו מקדמונו של עולם, ונטה אחרי עיניו ויצרו הרע. "וישא לוט את עיניו וירא את כל ככר הירדן כי כולה משקה, לפני שחת ד' את סדום ואת עמורה, כגן ד' בארץ מצרים, בואכה צוער" (בראשית יג, ז).

לא מבואר בפסוקים היכן היו חמש ערים אלו בדיוק, אמנם מסופר כי "לוט ישב בערי הככר ויאהל עד סדום" (יג, ז). האם היו ערי הככר בצד המזרחי של ים המלח, או בדרומו או בצידו המערבי. רק זאת מציינים הפסוקים כי מלחמת מלכי הצפון כנגדם היתה "בעמק השידים הוא ים המלח" (יד, א). לדברי רש"י באותו מקום "היו בו שדות הרבה" ולאחר זמן נמשך הים לתוכו ונעשה ים המלח". לפירוש התרגום של יונתן בן עוזיאל היה זה "מושב פרדסיא- הוא אתר דמסיק פרקטונין דמיין ושדי להון לימא דמלחא"

לעמק השידים הזה יצאו חמשת המלכים, מלכי ככר הירדן, עם ברע מלך סדום בראשם למלחמה, לעומתם יצאו ארבעת מלכי הצפון אחרי שכבשו והכו גם "את האמורי היושב בחצרון תמר" (יד, ז), "היא עין גדי", כמובא במפורש בדברי הימים (ב, כ, ג), ברש"י ואונקלוס.

בבורות שבעמק השידים הזה נפלו מלך סדום ועמורה. משם גם ניצל בנס מלך סדום, אחרי שחזר אברהם לשם להתזיר לו רכושו (עפ"י הרמב"ן). עפ"י המדרש עמק שידיים זה הוא הוא "עמק שווה" הוא "עמק המלך", שנאמר "ויצא מלך סדום לקראתו – אל עמק שווה הוא עמק המלך" (יד, ז). בעמק זה הושוו כל העמים עובדי הכוכבים והמזלות וקצצו ארזים ועשו לו (לאברהם) בימה גדולה

והושיבו אותו למעלה הימנה והיו מקלסין לפניו ואומרים: שמענו אדוני, נשיא א' אתה בתוכינו, אמרו לו: מלך את עלינו, נשיא את עלינו, א' את עלינו. אמר להם (אברהם): אל יחסר המלך מלכו וא-לוהו. (בר"ר

פמ"ב, ה)

א"כ עמק זה שהיה פרדס מתחילה, או מקום שדות ומעיינות, המזין והמפרנס את יושבי המקום, מקום הריגתם ובליעתם של מלכי הככר. לולא נשמתו הגדולה של אברהם אבינו שלימדה לדורות את קדושת החיים הישראלית עתידה לרפא את הרע והרשע שבאנושות, שהצילה אותם לבסוף. אותו הרשע הגנוז וטמון במעשיהם, גרם אח"כ להשחתת המקום לדורות, לסימן וזכר עולם, כ"מהפיכת סדום ועמורה". "אשר הפך ד' באפו ובחמתו". והושרש אז במקום זה, כי בהופעת הגבורה האלוקית בישראל, בהכנעת מעצמות העולם, יתברר כוחו האלוקי של ישראל בעולם, וישוו כולם, ויעשו אגודה אחת, ויכירו בעוז מלכות ד' בעולם, או אז יהיה ד' למלך על כל הארץ, הוא עמק שווה – שבו הושוו אומות העולם, בהכרת ייחוד ד' שע"י אברהם אבינו "הוא עמק המלך" שחשבו להמליכו ולסגוד לו, ושם לימדם מי הוא מלכו ואלקיו של עולם.

ד. ימה של סדום

בלשון הגמרא נקרא ים המלח "ימה של סדום" (שבת קח.). את דברי רב דימי "מעולם לא טבע (אדם) גברא בימא דסדום", מבאר רש"י: "מפני שהמים מלוחים וכח מליחתן מעכבתן מלטבוע", מבאר מרן הראי"ה קוק בעין אי"ה (שבת ב פ"ד אות י, יב): "... סדום, מקום ההשחתה, (ש)נשאר בעולם להורות כי הצדקה היא מקור הקיום והרשעה היא מקור השחתת העולם, ואיבודה של סדום מפני שרחקה מצדקה "ויד עני ואביון לא החזיקה", הרי הוא בא ללמד את כל האדם להחזיק במידת הצדקה. ונמצא שהפיכת סדום, שמוזה נשאר ים המלח שהוא ימה של סדום, היא היתה סיבה לקיום עולם. ורמז לזה הוא מה דלא טבע גברא בימא דסדום.

בנין העולם הולך הוא בשכלולו, מאז נמחקה הרשעה הגמורה של סדום מבמת החיים. וקיום החיים, שהיה עלול להתמוטט מצד הרשעה של עקירת חוש הצדקה מן העולם בגישומה בסדום, זה נשאר בולט בתכונת ימא דסדום, דגברא לא טבע, בתואר משונה מכל מימות שבעולם, להורות על קיום החיים הבא להתחזק בצורה פלאית על ידי איבודה והפיכתה של סדום.

ים המלח כולו הוא זכר הפיכת סדום, המברר את מידת ההשגחה האלוקית בעולם להביאו אל הטוב והישר, ובאשר בסדום נתגלמה מידת הרשעה הגמורה, נמחקה, אך זכר ורושם איבודה נחקק בים המלח, בתכונת המוות שבו מחד, שאין בו ברכה ודגים, ומאידך, זה עצמו מהווה זכרון החקוק בתולדות ישראל והעולם שלא להגיע למידת סדום. לסור מדרכי רשע וזה עצמו הוא קיום העולם, במצבת הזכרון החקוקה בתודעת האנושות.

ה. הפיכת סדום

הפיכת סדום היתה על "זעקת סדום ועמורה כי רבה וחטאתם כי כבדה מאוד" (בראשית יח, כ), רק לאחר שהודיע ד' את אברהם על כך, ובהיותו עמוד האמונה והחסד בעולם היא נתהוותה כמו שנאמר "המכסה אני מאברהם אשר אני עושה. ואברהם היה יהיה לגוי גדול ועצום ונברכו בו כל גויי הארץ, כי ידעתיו למען אשר יצווה את בניו ואת אחריו ושמרו דרך ד' לעשות צדקה ומשפט..." (ברא' יח, יז – יט)

תפילת אברהם ועמידתו מול קונו בתביעה "האף תספה צדיק עם רשע", להציל אותם מאבדון, אם ואולי יש תקווה. אך משלא נמצאו אף עשרה צדיקים בסדום, ורשעותם הגמורה אינה ניתנת לתיקון, שפך ד' חמתו " כי גדלה צעקתם את פני ד' - וישלחנו ד' לשחתה" (יט, ג)

"וד' המטיר על סדום ועל עמורה גפרית ואש מאת ד' מן השמים. ויהפוך את הערים האל ואת כל הככר ואת כל יושבי הערים וצמח האדמה" (בראשית יט, כד-ה).

רמז המלח נכתב בעונשה של אשת לוט, שנהפכה לנציב מלח, שנאמר "ותבט אשתו מאחוריו ותהיי נציב מלח". מבאר מרן הראי"ה קוק (בעין איה ברכות ב, פט אות יא (עמוד 250)): "בהיות משפחת לוט אינה ראויה להינצל מצד עצמה, מפני שלח המוסרי היה חסר מהם וכבר נמשכו הרבה אחרי מעשה סדום, ע"כ הוזהרו שלא להביט בעיניים בצורת ההשחתה, למען לא יקטן כח האיום אצלם, ורק אז ע"י רגש הפחד תוכל להיות תקוה שיתעודדו להרחיק עצמם מדרכי שאול של הסדומיים. ואשתו בהתאמצה לראות בעיניה את ההשחתה, שבזה כבר נחלש מעט ערך פחד האבדון, כבר לא היתה לה תקנה מוסרית, ותהי להכרח משפט האלוקי לדונה כאחד מאנשי סדום, שכבר ג"כ נאבדו רק מפני שאפסה להם כל תקוה של תיקון מוסרי, וכמוהם נאבדה ותהי לנציב מלח.

ו. זכרון דרך הצדיקים של אברהם – היפך סדום

המשנה במסכת ברכות פ"ט, קובעת כי "הרואה מקום שנעשו בו ניסים לישראל אומר: ברוך שעשה ניסים לאבותינו במקום הזה" בכלל הניסים מפרטת הברייתא (ברכות נד.) את עמוד המלח של אשתו של לוט, וקשה, והלא פורענות היא ולא הודאה ושבח, ומתרצת הסוגיא וקובעת להלכה, שיש לברך שתי ברכות: "על לוט ועל אשתו מברך שתיים, על אשתו אומר: ברוך דיין אמת. ועל לוט אומר: ברוך זוכר הצדיקים" ואמר ר' יוחנן: אפילו בשעת כעסו של הקב"ה הוא זוכר הצדיקים, דכתיב: "ויהי בשחת א' את ערי הכנר ויזכור א' את אברהם (וישלח את לוט מתוך ההפיכה, בהפוך את הערים אשר ישב בהן לוט) (בראשית יט, כט).

מבאר מרן הרב (בעין איה שם, אות יב):

להעמיד שיטה משוכללת ראויה לתנהגה מדינית ע"פ דרכי החסד - זאת היתה מידתו של אברהם שתקן את החסד בדרך קבוע ומסודר, כמו שנאמר עליו "אשר יצווה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ד' לעשות צדקה ומשפט". ע"כ כשמברכים על זיכרון רעת שלילת החסד הבא ע"י פורענות של אשתו של לוט, להורות על השנאה הראויה לקבע בלב כל הנהגה שתקום בעולם לדחוק את גבול החסד, ראוי להסמיק לזה מיד הזכרון של הצלת לוט הבא ע"י אברהם בערך זכרון. כי הזכרון בא ג"כ מהפכים, כשתזכור את הקור תזכור ג"כ את החום, ובזכירת הלבן יזכר השחור וכיו"ב מההפכים, ע"כ נזכר אברהם בזכירת סדום כחך המושגים המתנגדים.

"יסוד אבדת סדום היה להעמיד בעולם גודל ערך החסד, וכמה גדולה היא ההשחתה של אבדן מידת החסד בעולם. והנה ההיפך ממידת סדום ממש היה אברהם בעל החסד ומרחיבו בעולם".

ומוסיף מרן הראי"ה קוק ומבאר, את גודל ערך זכרון הצדיקים, כאברהם, והשפעת הלימוד מהם לדורות, לרומם הרושם של הפיכת סדום וציוור פחד העונש האלוקי והשפעתו בעולם:

"כל מידות ההנהגה האלוקית המה לעולם מכוונים נגד התהלוכה של הצדק והמוסר של קדושת הנפשות. ע"כ באשר כדי לרומם את נפשות בני האדם אל הצדק חייב להיות בהנהגה הריבונית רשמים קבועים על גודל ערך הצדיקים והשפעת ההצלחה שבאה בגללם גם לזולתם, למען יהי סעד מוסרי לרבים לרדוף אחרי הצדק. אמנם מורא שמים, מורא הדין ועונש הרשעים גם

הם מתיקוני העולם ומבסיסיו. ע"כ לפעמים יפגשו הרשמים במצב ההתנגדות, שכדי להבליט יפה את תועבת הרשע ואחריתה הרע ראוי להרחיב ציור שלטון מידת המשפט. ולהורות בעולם שכשתמלא סאת הרשע תצא כאש חמת ד' ותסעף פארה עד לבלי השאיר שורש וענף. וכל האופן הפועל להקל ציור הפחד מהעונש ע"י סיבות המזדמנות להינצל בזכות צדיקים למשל או באופן אחר, הרי הוא נוטל ומחליש את ערך פעולת מורא הדין בעולם. אמנם הורה לנו בזה, כי כ"כ גדלה מעלת יקרת ערך הצדיקים לפעול בידיעה זאת פעולת ההטבה על מוסר בני האדם, עד שאפילו תקטן ע"י השפעה זו באיזה ערך מדת יראת העונש, בכ"ז תוסיף אהבת הצדק הבאה לרגלי חשיבת הצדיקים תת פרי מוסר השווה בערך רב יותר מערך ההחלשה המוסרית שתוכל לגרום לקשה לב ערך הגרעון של היראה מצד העונש הבא ע"י ציור אפשרות ההצלה גם בעת הזעם ע"י איזה יחס למעשה הצדיקים. ע"כ אפילו בשעת כעסו של הקב"ה, שתעודתו ודאי להקנות ציור מידת הדין בעולם לצורך ההטבה המוסרית הכללית, הוא זוכר את הצדיקים. ופעולת מידת הדין שנחלשת ע"י זה תרויח להשפיע טובה על המוסריות מצד אהבת הצדק והתרוממות הנפשות שבא לרגלי רשימת כבודם של צדיקים המתגלה בהנהגה אפילו בשעת כעסו של הקב"ה, שהמגמה היחידה היא הצדקת הבריות ותיקונם המוסרי. (ע"א ברכות ב, פ"ט אות יב).

ז. יהושע בן נון

"לולא חטאו ישראל לא ניתן להם אלא חמישה חומשי תורה וספר יהושע בלבד, מפני שבח ארץ ישראל שיש בו", אמרו חז"ל. ספר יהושע וכיבושיו את הארץ הם השלמת התורה האלוקית ומגמתה. "משה קבל תורה מסיני ומסרה ליהושע". כל תכליתה של יציאת מצרים קבלת התורה השראת השכינה בישראל ומסעיהם של ישראל לא"י הם כדי להגיע לארץ, לרשת ולנחול אותה, ולקיים את העם האלוקי עם ד' בארץ ד', ע"מ להופיע את השלימות האלוקית בלב האנושות לתיקון עולם ומלואו במלכות ד'.

אמנם הנהגת ד' עם ישראל בימי יהושע אינה כבימי משה " פני משה כפני חמה ופני יהושע כפני לבנה" (בי"ב עה) אמרו ישראל בשעה שהתמנה יהושע למנהיג, אך כוחו העיקרי הוא בתורת משה רבו. הנהגת ד' עמנו בזמן כיבוש הארץ בראשונה, ביד חזקה, מהוה שורש ויסוד לדורות עולם, ובפרט לדור הגאולה שלנו, בחיבת כיבוש הארץ, וההתגברות על המעכבים אותנו מכך.

חז"ל לומדים מיהושע, כי " המתעצל בהספדו של חכם ראוי לקברו בחייו" (שבת קה), שנאמר על יהושע "ויקברו אותו בגבול נחלתו מצפון להר געש – מלמד שגעש עליהן ההר להרגן". ומבאר מרן הראי"ה קוק כי "הכל הרגישו ביהושע את הכובש המעשי, שהביא את ישראל לארץ ירושתו, ושהפיל לפניהם עמים רבים ומלכים אדירים, אבל מתוך הפרסום הגדול של מפעלי יהושע הגלויים, נתעצלו לחדור בערכו הרוחני הגדול של יהושע, הנביא הגדול והשקדן הגדול, אשר לא ימוש ספר התורה ממנו וקיים "והגית בו יומם ולילה", לא עלה היתרון הפנימי האמיתי הרוחני הגנוז בנשמתו של יהושע, על לב המספידים, מפני שרק את המפעלים המוחשים אשר הובלטו כ"כ בחייו הרגישו, שהם באמת טפלים הם לגבי העיקר, הערך הרוחני הצפון של יהושע עבד ד'" (עין איה שבת ב, פ"ג, ו 271).

שבעת הפרקים הראשונים של ספר יהושע מתארים את פעולותיו הצבאיות, אך עוד יותר מכך, "האלוקיות" של המצביא הדגול, השקדן, השומר תורת משה רבו, בתחילת כיבוש הארץ בעיר יריחו. והדברים צריכים לימוד והתבוננות, בעמקי המסרים והתכנים שנמסרו על ידם ונחקקו על ידי יהושע בן נון בדברי ימי ישראל לדורות עולם.

ח. מעבר הירדן מול יריחו

חלק מנהר הירדן שמול יריחו נקרא בתורה "ירדן ירחו".

ישראל עברו את הירדן בי' בניסן (בי אלפים תפ"ח לבריאת העולם). מעבר ישראל בירדן היה את ראשית כניסתם של ישראל כעם לארץ ישראל, כהשלמת תהליך היציאה ממצרים מבית עבדים, וכחתקיימות דבר התורה וחפץ ד' ומשאת משה רבינו. "עד יעבור עם זו קניתי". על יום זה נאמר ליהושע "היום הזה אחל תת גודלך בעיני כל ישראל" (ג, ד) ואז אמר יהושע "בזאת תדעון כי אי חי בקרבכם והורש יוריש מפניכם את הכנעני" וכו' "הנה הארון ארון ברית ד' עובר לפניכם בירדן" (ג, יא)

מימי הנהר נעצרו "הרחק מאוד מאדם עיר", ונעמדו כנד גבוה, ושאר המים היורדים על ים הערבה ים המלח – תמו וכתרו, "והעם עברו נגד יריחו" (ג, טז)

ח. בענין מעבר הירדן מול יריחו

כמה חביבות רבה יש לעיר הקודש יריחו, בהיותה המקום שמולו עברו ישראל את הירדן לראשונה, בכניסתם לארץ, ואיזה מורשת עצומה, רבת התודעה וגדולת הרושם נקבעה בדברי ימי ישראל על ידי נס בקיעת מימי הירדן

וזקיפתם כנד גבוה, לפרסם את גודל המעמד של מעבר האומה האלוקית אל ארצה, ארץ חייה לעולם ועד.

בגמרא (סוטה לג) מתואר איך עברו ישראל את הירדן: "בכל יום ארון נוסע אחר שני דגלים – והיום נוסע תחילה, שנאמר "הנה ארון הברית אדון כל הארץ עובר לפניכם". וכה היתה הוראתו של יהושע לכהנים לאמר: "שאו את ארון הברית ועברו לפני העם" (ג, ו) ואל העם אמר: "התקדשו! כי מחר יעשה ה' בקרבכם נפלאות" (ג, ה), "בזאת תדעון כי א-ל חי בקרבכם והורש יוריש מפניכם את הכנעני ואת החיתי ואת החיוי ואת הפריזי ואת הגרגשי והאמורי והיבוסיי" "הנה אדון הברית אדון כל הארץ עובר לפניכם בירדן" (ג, י-יא).

ללמדנו דעת כי שעת הכניסה לארץ ישראל ביד ד' אלוקי ישראל היא "אשר כרת את אברהם ושבעתו לישחק ויעמידה ליעקב לחוק לישראל ברית עולם לאמר לך אתן ארץ כנען חבל נחלתכם". ארון הברית, אשר בו לוחות העדות, התורה הקדושה, היא הגלוי של השראת השכינה הנמצאת בקרב ישראל, בה ועל ידה נתגלתה אמיתת מציאות "אדון כל הארץ" בהיותה בקרב ישראל מקיימיה ושומרי מצוותיה, בס נתברר מאותה שעה קדושה ואילך כי "א-ל חי בקרבכם" ממש, כאן החלה להתגלות השלמת חפץ ד' במלואו, בהיגלותו בארץ איוה למושב לו, שמתוך כך תתקיים ותתממש התורה שבכתב כולה התורה שבעל פה השרויה בליבותיהם של כל ישראל.

נזכור נא את אמיתת החיבה ההסטורית במקום המיוחד שנתקדש ונתייחד לדורות עולם בכך. נזכור נא, כי כאן במעבר הירדן, ארון ברית ד' היה הולך לפני מחנינו ואלוקי ישראל היה פועל את מעשה ידינו להצליח ולירש את כל אויבינו והיה המסדר לנו את נחלתנו לקביעות התנחלותינו בה עד עולם. לעולם לא נטעה לחשוב כי כוחנו ועוצם ידינו לבדם עשו לנו את כל החיל וההצלחה הזו, אלא "גם כל מעשינו פעלת לנו" וכי אתה הוא אדון כל הארץ, הא-ל החי בקרבנו, "אתה הוא מלכי מקדם פועל ישועות בקרב הארץ", "הרב את ריבנו והנוקם את נקמתינו" והמנצח לנו בכל מלחמותינו.

עוד אומרים חז"ל (בסוטה לד): "כיוון שנטבלו רגלי הכהנים במים חזרו המים לאחוריהם, שנאמר: "וכבוא נושאי הארון עד הירדן – ויעמדו המים היורדים מלמעלה, קמו נד אחד", (הרחק מאוד באדם העיר אשר מצד צרתן, והיורדים על ים הערבה ים המלח תמו נכרתו, והעם עברו נגד יריחו) (ג, טו) וכמה גובהן של מים י"ב מיל על י"ב מיל כנגד מתנה ישראל, דברי ר' יהודה" (מבאר רש"י שמחנה ישראל י"ב מיל ועברו כולם יחד כמות שהוא רוחב י"ב מיל, נמצא שלא שהו בעברן אלא מהלך י"ב מיל של אורך מחניהם עד שעלו

האחרונים שבסוף המחנה וכנגדן גבהו המים¹⁷, ר' אליעזר ב"ר שמעון אומר... מלמד שהיו גודשים ועולין כיפין ע"ג כיפין יותר משלוש מאות מיל עד שראו אותם כל מלכי מזרח ומערב". בעלי תוספות פירשו "שהיו ניגדשים והולכים למעלה מן העננים", ובירושלמי ר' לוי אומר: "עד ליבו של רקיע" תמן אמרינן, עד בבל.

נס קריעת הירדן הויה שורש לכל ניסי המלחמה של ישראל בארצם, מלבד ההוראה לאומה הישראלית על הליכתם בדרך התורה, אחרי ארון ברית ד', עוד היתה בזה הוראה לעיני עמים רבים, ממזרח וממערב, להכניע את רוחם ולכופף את זדון גאותם "וימס לבבם ולא היה בהם עוד רוח מפני בני ישראל" (ה, א). כשם שכוחות הטבע האיתנים פינו את מקומם לעם ד' ההולך להשלים את מטרתו העליונה, באמונה ובהחלטה כבירה - אדירת רוח ללכת אחרי ד' מכאן ואילך, כך גם זעו נעו אומות העולם לפנות דרך להם.

"עודם בירדן" – בזמן שעמדו הכהנים ברגליהם בירדן ועליהם ארון ברית ד', ובעוד כל העם עומדים כמחנה אחד שאורכו ורוחבו י"ב מיל – אז, "אמר להם יהושע: דעו על מה אתם עוברים את הירדן, ע"מ שתורישו את יושבי הארץ מפניכם, שנאמר: "והורשתם את כל יושבי הארץ מפניכם (במדבר לט), אם אתם עושין כן – מוטב, ואם לאו – באין מים ושוטפים אותי ואתכם" (סוטה לד).

התוספות (ד"ה עודם) מביא את דברי הירושלמי: "אמר ריש לקיש: בירדן קיבלו עליהן את הנסתרות, אמר להן יהושע: אם אין אתם מקבלין את הנסתרות, המים באים ושוטפים אתכם". הנסתרות הן העבירות הנעשות בסתר ע"י אחד מבני ישראל, וכל ישראל ערבים זה לזה, ואחראין זה על זה, ואף נענשין על כך, כשם שהיה בחטא עכן שאמר הקב"ה ליהושע "חטא ישראל וגם עברו את בריתי אשר ציויתי אותם וכו'" (ו, יא), מה שגרם לחולשה כללית ולהפסד במלחמת העי "ולא יכלו בני ישראל לקום לפני אויביהם עורף" (ו, יב).

הראי"ה קוק מבאר (בטוב ראייה סוטה שם) שהיתה באמירה זו כפיה, הכרח אלוקי, אך אין ישראל יכולים לאמר טענת פטור של אונס, היות ועיקר החיוב והמצווה של ירושת הארץ מעיקרה ניתנה להם, אלא היה מעמד זה בבחינת "כופין אותו עד שיאמר רוצה אני", כפיה לקיום המצווה. לעומת עצלות או טעות וחולשה, באים חכמים וכופין את האדם ומגלים בזה את אמיתת רצונו

17. לפי החישוב שמהלך מיל הוא כ 18 דקות, אי"כ י"ב מיל הם 216 דקות, כ- 3.5 שעות.

לקיים את המצוות ודברי חכמים. כך היה גם במעבר הירדן, במצב ניסי במופת מופלא, בחסד אלוקי גדול שנעשה במעבר הירדן בחרבה, בא בירור וקבלת החלטה הכוללת את כל העם, מתוך רוממות הדעת ובירור ההחלטה להוריש עד תום את כל יושבי הארץ הכנענים – "דעו על מה אתם עוברים את הירדן, ע"מ שתורישו את יושבי הארץ מפניכם", ע"מ שתהיו ערבים זל"ז, כאיש אחד חברים.

תיקנו חכמים במשנה (ברכות פ"א, א') כי "הרואה מקום שנעשו בו ניסים לישראל אומר: ברוך שעשה ניסים לאבותינו במקום הזה". (ברכות ד). ובברייתא מבואר ש"הרואה מעברות הים (ים סוף) ומעברות הירדן ומעברות נחלי ארנון" שבהם נעשו ניסים לישראל "על כולן צריך שיתן שבח והודאה לפני המקום". מקומו של מעבר בני ישראל בירדן הרי הוא מבואר בפסוקים "והעם עברו נגד יריחו" (ג, טז), כמקום שנעשה בו נס לכל ישראל המצריך ברכה שבח והודאה למקום ב"ה.

מבאר ומעמיק בכך מרן הראי"ה קוק זצ"ל בעין אי"ה ברכות (פ"ט אות ד, עמוד 245): "בין הרואים, יש רואה שידוע את תוכן הניסים וערכם, ולבו מתרגש בראותו המקומות שבהם הגדיל ד' לעשות מצד תכונת ידיעתו. אמנם כל הרואה, גם מי שאינו יודע ערך הניסים וענינם, ודאי אותן המקומות שהתייחדו להיות בהם נעשים הפלאים, שהיו הסיבות לאורו של עולם, ג"כ יוצץ בנפשו מצד הרגש הטבעי איזה אורה, ע"כ כל הרואה אותם צריך לברך.

והברכה כוללת הוראת הכרת כבוד עליון, חוץ מהטובה הכללית שנמשכה מהראות הניסים, וע"ז צריך לתן שבח. ומה שמהניסים היו תוצאות לטובות רבות גשמיות ורוחניות לאין חקר לכלל ישראל, שבכללו כ"א מפרטיו נמצאו, צריך שיתן הודאה המורה חובת תודה על קבלת הטוב.

ונכלל ג"כ השבח על טובה הכללית שכל האנושות תקבל מטובת ישראל הרוחנית, וההודאה על החלק הטוב המיוחד לישראל.

ט. ברית המילה והארץ

מחנה ישראל נקבע תחילה "בגלגל בקצה מזרח יריחו" (ד, יט). שם במחנה נקבעו אותות הנס הנפלא של מעבר הירדן, ושם הועמדו האבנים "אשר לקחו מן הירדן – הקים יהושע בגלגל". "ויאמר אל בני ישראל לאמר: אשר ישאלון בניכם מחר את אבותם לאמר: מה האבנים האלה? והודעתם את בניכם

לאמר: ביבשה עבר ישראל את הירדן הזה. למען דעת כל עמי הארץ את יד ד' כי חזקה היא, למען יראתם את ד' אלוקיכם כל הימים" (ד, כא-כד)

המצווה הראשונה שנצטוו ישראל בכניסתם לארץ, בגלגל, מול יריחו העיר, היתה מצוות המילה. "בעת ההיא אמר ד' אל יהושע: עשה לך חרבות צורים ושוב מול את ישראל שנית" (ה, א).

"וזה הדבר אשר מל יהושע" (ה, ד)-דבר אמר להם יהושע ואחי"כ מלך, אמר להם: מה אתם סבורין שאתם נכנסים לארץ ערלים? (שהיו מסרבים למול עד בואם לארץ משום חולשה דאורחא) (יפ"ת), כך אמר הקב"ה לאברהם אבינו: "ונתתי לך ולזרעך אחריד את ארץ מגוריד את כל ארץ כנען לאחוזת עולם והייתי להם לאלו-הים" על מנת ש"ואתה את בריתי תשמור, אתה וזרעך אחריד לדורותם" (בראשית יז, ח-ט). (בר"ר לך לך פמ"ו, ט). ושם באר על זה: "אם מקיימין בניך את המילה הם נכנסים לארץ ואם לאו אין נכנסין לארץ", ולפיכך מייד בכניסתם לארץ, בחנייתם הראשונה בגלגל שממזרח ליריחו "וימל את בני ישראל", ואת בניהם (של יוצאי מצרים) הקים תחתם, אותם מל יהושע כי ערלים היו" (ה, ז).

מוסיף רש"י כי מצווה זו התקיימה בקהל גדול כאחד כשם שנעשה הדבר לפני יציאת מצריים "שמלו כבר בליל יציאתם ממצרים קהל גדול יחד וזו פעם שניה" בגלל חשש סכנה התעכבה מצוות המילה בדרכי המדבר ולא קיימה, וכעת אזרו עוז כל ישראל, כאחד חברים, ערבים במצווה זה לזה, חזורים בדעת ובגבורה להתקדש ולרשת את הארץ ונימולו שנית. במצות רבם הגדול והמעצים את מצוות התורה, יהושע בן-נון.¹⁸

הראייה קוק מבאר כי "מצוות ברית קודש החתום בבשרינו, הוא מכוח השלימות הנצחי שנמצא ביסוד הגוף בקישורו עם הנשמה, והוא למעלה משכל האנושי להבינו ולהשיגו" (עולת ראייה א, עמוד שצז), זוהי מעלה אלוקית עליונה החתומה בגופנו "סוד ד' ובריתו" שאינו בתוך שכל האדם",

המילה היא באמת אות ברית קודש, ונקראת תמיד על שם ישראל, "שהאידיאליות הרוחנית מונחת בטבע נשמתם הלאומית", הפעולה המצוותית מוציאה לפועל ופועלת וגומרת ומשלימה את התכונה האלוקית

18. ולכאורה ישנו מקום לגלגל נוסף במעלה ההר "אצל אלוני מורה" (דברים יב) הנוכר גם במסעיו של אליהו הנביא (מלכים ב, ב, א) ההולך עם אלישע "מן הגלגל" לבית אל ואחי"כ ליריחו ולירדן. ובגבולות נחלת יהודה ביהושע טו, ז "הגלגל אשר נוכח מעלה אדומים".

המונחת בטבעיות נשמתם של ישראל, תכונת האידיאליות האלוקית. כי המילה הפרטית היא השלמת היציאה אל הפועל של הקדושה האידיאלית של אותו הפרט" (שם, עמוד שצח).

ובשם ספר שער החצר (סימן קכב) בשם ספר טוב הארץ מביא, שמעלת ארץ ישראל גדולה כמעלת ברית המילה, מדי שמות של ארץ ישראל: "ארץ חיים, ארץ צבי, ארץ ישראל, ארץ הקדושה" סופי תיבות "מילה" והוסיף שראשי התיבות של ישראל, צבי, חיים קדושה הם יצחק, ראש הנימולים לשמונה-להורות שחשיבות א"י היא כמו מילה במלואה, וש"חביבה מצווה בשעתה" (שלא כישמעאל ותולדותיו שנמול לייג שנה – "שלא בזמנה").

במחנה ישראל שבגלגל, ליד יריחו, יצאה לפועל קדושת גופם, באה לידי ביטוי הקדושה האידיאלית של נשמתם המונחת בטבעם האלוקי המיוחד, התקדש וְהִטְהַר הַגּוֹף הַיִּשְׂרָאֵלִי אִזּוּ בַמְּאֹד, וְהוֹכֵן לְרֵאשִׁית צַעְדוֹ בַקּוֹדֶשׁ לִירוּשָׁת הָאָרֶץ.

אז נקבע שם המקום "גלגל" להורות "כי היום גלותי את חרפת מצרים מעליכם", ומהו "חרפת מצרים"? לפי שכשיצאו ממצריים היו הבנים ערלים כמו המצרים, והערלה נקראת "חרפה", כמו שנאמר ע"י אחי דינה במעשה שכם "כי חרפה היא לנו" (רד"ק ומצודות). הסרת הערלה היא הסרת החרפה. ועוד שהמצרים בעצמם ערוות הארץ, מושחתים בלא יראת שמים ושטופים בזימה, והיו טוענים לומר שהכוח הגופני ערל הבשר הוא כוח בלתי מרוסן והמכריע, ומחרפים בזה עצמו לישראל שלא עם טבעי המה, ולא יצליחו ברעיונותיהם ואמונתם המופשטת לנצח ולהכניע את כוחות החומר והבשר, ועוד שראו במזלותיהם סימן של דם, וסבורים שרעה נגד פניהם של ישראל ויכלו במדבר בלא המשך, פריה ורביה, תולדות של קודש, זרע קודש הממשיך את התכונה האלוקית שניחנו בה.

משמל אותם יהושע, ונשפך דם המילה, התבררה טעותם גם בסימן זה והושב להם חרפתם אשר חרפנו, ועלתה ונתעלתה מעלת ישראל בקודש, בחיים ובמעשים מאוד.

י. קרבן הפסח והעומר בערבות יריחו

"וַיַּחֲנוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּגִלְגָּל וַיַּעֲשׂוּ אֶת הַפֶּסַח בְּאַרְבַּעַה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ בְּעָרְבַת יְרִיחוֹ".

"וַיֵּאכְלוּ מֵעֵבֹר הָאָרֶץ מִמַּחֲרַת הַפֶּסַח מִצֹּת וְקִלְוֵי בָעֵצִים הַיּוֹם הַזֶּה"
 "וַיֵּשְׁבֹת הַמֶּן מִמַּחֲרַת בְּאֹכְלֵם מֵעֵבֹר הָאָרֶץ... (יהושע ה', י-יב)"

עיקרו של חג הפסח הוא קרבן הפסח, מבאר הרב צבי יהודה קוק זצ"ל: "בפסח מתגלה הערך הציבורי שלנו", "פסח הוא יום ההולדת שלנו. ביציאת ישראל ממצריים הופיע עם: הנה עם בני ישראל. שלח את עמי, והייתם לי עם סגולה מכל העמים ... פסח הוא התחילה לרגלים, הוא הראשון לסדר הזמנים, סדר הפרהסטוריה, לא רק במובן הכרונולוגי הוא הראשון לסדר הזמנים אלא במובן הערכי והענייני" (שיחות הרצ"י, מועדים ב', עמ' 28).

בקרבת פסח מתגלה במיוחד השייכות של היחיד לציבור "ביום זה יש ערך לקרבן יחיד ערך של קרבן ציבור. קרבן פסח הוא מצווה על כל אחד ואחד, "ושחטו אותו כל קהל עדת ישראל" (שמות יב, ו), ויחד עם זה מסתדרים בקהילות ב"כנופיא", יש פגישה בין היחיד והציבור" (עמ' 32). "קרבן פסח הוא קרבן ציבור וקרבן יחיד, ונעשה בחבורה". "מהדבקות האלוקית של כלל ישראל נמשכת הברכה "ברכנו אבינו כולנו כאחד באור פניך" (עמ' 33). "בזה בא לידי ביטוי זמן חירותינו, החירות האמיתית והשלמה". "ביציאת מצריים בפסח יצאו כל ישראל לעם, לחירות עולם, החירות האמיתית" (עמ' 45). "פסח הוא האביב שלנו, ומתוך כך האביב של כל העולם כולו, על כל סדר השתלשלות התרבות האנושית- יציאת מצריים תישאר לעד האביב של העולם כולו". התזווה וההתפתחות ההשתלשלות וההתקדמות של האדם בכלל היא מתוך "ויוצא את עמו מתוכם לחירות עולם". (עמ' 34)

דברי רבנו הרב צבי יהודה קוק מבארים בהרחבה את לשונו התמציתית והקצרה של הראי"ה קוק על קרבן הפסח, שעניינו הוא "הופעת הקדושה, המקשרת את הכוח הלאומי הכללי של כנסת ישראל להיות כאיש אחד ממש, עד שקרבן היחיד של כל אחד נרשם כקרבן ציבור, - זהו העניין המתגלה בפסח" (עולת ראייה א' עמוד קע"ח).

קרבן הפסח מבטא את עומק ההתקשרות האלוקית של העם באלוקיו, את סגולת הלאומיות והאחדות של האומה אל א-לקיה, מתוך כך את הערבות העמוקה השרויה בין יחידיה, שמכוחה שלוחו של אדם כמותו וכל אחד מוציא את חברו ידי חובת המצוות, וגם לוקה ונענש בעוון חברו, נשמת האומה שורה בכללה, ותודעת האחדות האלוקית הנשמרת חודרת וממלאת ונותנת את ערך הסגולה המלא לכל אחד ואחד מיחידיה.

היציאה מעבדות לחירות, מטומאת מצריים לחירות עולם נעשתה בכח מצוות הפסח שבבתי בני ישראל במצרים, בפסח מצרים, אך צורת החג ומשמעות עומק מצוותיו והליכותיו חזרו, ניעורו ונקבעו בצורתם האחדותית של ישראל, עם הכנסם לארץ חייהם. מעבר הירדן בי' בניסן, היה יום ההכנה הגדול למצוות ד' הראשונה במצריים, שבה ועל ידה נעשו גדולים וחירותיים, וביום הי"ד בניסן בשנה ה-40, עם הגיעם אל ראשית המנוחה, נמשכה מצוות קרבן הפסח בשחיטתו וצלייתו, בחבירות ובכנופיא, בקביעת כל החפץ האלוקי, אשר רוממנו בעת ההיא מכל עם ולשון, וקדשנו במצוותיו, אשר הופיע בקרבנו כאל-ל חי וקיים. התקיים אז מאמרו ומומשה הבטחתו לאבות ולבנים, אשר גאלנו וגאל את אבותינו מעבדות לחירות מגלות לגאולה, ויתן לנו את הארץ הטובה והרחבה הזאת כהיום הזה.

כאן, בערבות יריחו, בראשית צמיחת גאולתינו, עם הגיענו לארץ קודשינו ממדבר העמים, עם הופעת הנס העליון של קריעת הירדן כדוגמת קריעת ים סוף, עם קבלת מצוות ירושת הארץ עם הערבות ההדדית כעין השלמה למעמד הר סיני וקבלת התורה, עם כריתת הברית בהמשך לבריתו של אברהם אבינו והבטחת הארץ שעליה, וכעין ברית המילה שملו ישראל במצריים בקהל גדול כאחד טרם צאתם לחירות עולם, כך גם קיום קרבן הפסח וחגיגתו המציינים את המשך התקיימות התכנית האלוקית נעשתה כעין קרבן הפסח במצריים, ברוממות רוח ושמחת קודש, בהלל והודאה לד' על כל חסדיו ונפלאותיו.

לעולם לא תשכח האומה הישראלית את שעות הקודש הנפלאות, בהן הביעה במלוא רוחה והכרתה את העניין האלוקי הפועל בקרבה, את אמיתת חייה ההסטורית ואת המקום המיוחד שנתקדש ונתייחד על ידן, לזכרון לדורות עולם.

יא. מצות העומר

בערבות יריחו התקיימה בישראל הבטחת ד' לקיום המצוות בבואם לארץ. ביי"א בניסן בביאת כל ישראל, התקיים דבר ד' " בבואכם – ביאת כולכם" ו"באותה שעה נתחייבו ישראל בחלה בערלה ובחדש" (סדר עולם רבה פ"א).

ובתוספתא (דמנחות פ"ו) נמצאת אתה אומר: כיון שעברו ישראל את הירדן נתחייבו בחלה ובערלה ובחדש, הגיע ט"ז בניסן נתחייבו בעומר" ורשב"י אומר (בקידושין לח.) שלוש מצוות נצטוו ישראל בכניסתן לארץ, ונוהגות בין בארץ ובין בחוצה לארץ" ופירש רש"י "חדש ערלה וכלאיים", "שהתחייבו רק

בכניסתן לארץ "שהרי במדבר לא זרעו ולא קצרו ולא נטעו". (הוסיף ושנה גם דין כלאיים במקום חלה). נמצא שהתחדש כאן חיוב מצוות התלויות בארץ, מצד סגולתה ביישוב ועבודת הארץ, עוד לפני חיוב התרומות ומעשרות התלויות גם בכיבוש כל הארץ ויישובה המלא.

גם מצוות העומר המתירה את איסור החדש, החלה כאן בערבות יריחו, כדבר ד': "דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם, כי תבואו אל הארץ אשר אני נותן לכן וקצרתם את קצירה והבאתם את עומר ראשית קצירכם אל הכהן. והניף את העומר לפני ד' – לרצונכם – ממחרת השבת יניפנו הכהן" (ויקרא כ"ב, י"א-י"ג). כאן חלה והתגשמה ראשית ביאת קהלינו, האומה המתחילה את חייה מחדש בארץ אבות, בארץ ד' צבי לכל הארצות, הארץ אשר נתן ד' בורא העולם לנו, ברצונו ובחפצו, וברצונו זה היא נוטלה מאחרים בני כנען, כדי שזרע עבדיו ינחלוה ואוהבי שמו ישכנו בה.

מצוות העומר היא הנפת ראשית הקציר שבכל שנה, וההכנה בלב כי התבואה מתנת ד' היא וברכתו, וראשית קציר זה מובא בית ד' לכהני ד' שלוחי ד' ושלוחי העם, להודיע ולשבח ולרומם את ד', כי מחיבתו אותנו נתן לנו את כל תבואת הארץ. אמנם אז בערבות יריחו היתה זו תחילת הקציר בתחילת כל בואם של כל ישראל וראשית הוצאת הארץ את פירותיה בעין יפה לעם ישראל כי קרבו לבוא.

ובגמרא (ראש השנה יג.) מבואר כי ביי בניסן עברו ישראל את הירדן, והיתה תבואת הנכרים קטנה ורכה, ולא הגיעה לשלש גידולה, ומשבאו ישראל בחמישה ימים, גדלה ובכרה והיתה ראויה לקציר. התגלתה אז סגולת הארץ כנגד סגולת ישראל מקיימי התורה שבאו בה, והיתה לארץ הצבי "הממהרת מאוד לבשל פירותיה". ונמצא שרוב הגידול נעשה כשהיתה התבואה ברשותם הכללית של ישראל, שזכו לה בעצם היותם וחנייתם שם בערבות יריחו, מדין כיבוש רבים. בהקרבת העומר מביאת ישראל הותר איסור ה"חדש" והותרו ישראל באכילת תבואות הארץ, ואז נפסק גם המן שהיה בכליהם, כ-40 יום מז' אדר ועד ט"ז ניסן.

יום הנפת העומר נקבע "ממחרת השבת", וקבעו חכמים שהוא ממחרת יו"ט ראשון של פסח, ולפיכך יכול הוא שיחול בשבת, ותדחה קצירת העומר את השבת, כדין קרבן ציבור הדוחה את השבת, כקרבן פסח בעצמו. אולם הוא דין וחשבון שאין הצדוקים מודים בו, זה היה קשה בעיניהם של הצדוקים לאמר כי עבודת הארץ החקלאית, מצוה רמה וחשובה היא לדחות את

השבת, לפיכך נטה ליבם לומר כי העומר ממחרת שבת בראשית הוא, ביום ראשון בשבוע. אולם חכמי ישראל קבעו כי ממחרת השבת הוא יו"ט ראשון של פסח, ומצוות העומר אכן רמה וחשובה היא ודוחה את השבת לפיכך, גם אם יחול בשבת עצמו, מצוות צבור היא גם הקצירה ועבודת האדמה בארץ חיינו, ויכולה היא שתדחה את השבת החמורה מפניה.

הוראת קודש זו, של ראשית הקציר, וערכה העליון של קדושת מצוות העומר, המונפת לד', נעשתה, התקיימה והובעה במלוא ערכה הסגולי האלוקי העליון, בראשית ביאתם של ישראל לארץ, בערבות יריחו, עיר קדשנו ותפארתנו, אלוקים יכוננה עד עולם סלה.

יב. יהושע בעיבורה של העיר יריחו

"ויהי בהיות יהושע ביריחו, וישא עיניו וירא והנה איש עומד לנגדו וחרבו שלופה בידו, וילך אליו יהושע, ויאמר לו: הלנו אתה אם לצרנו. ויאמר: לא, כי אני שר צבא ד', עתה באתי, ויפול יהושע אל פניו ארצה וישתחו, ..." (יהושע ה, יג-יד).

"בהיות יהושע ביריחו" הנאמר כאן הוא סמוך ביותר לעיר, אך מחוצה לה, ובלשון חכמים "בעיבורה של עיר", בתוספת הנחשבת חלק מהעיר עצמה, ומכאן למדו שעבורה של עיר נחשבת כעיר עצמה, לנדריים (שו"ע יו"ד ר"ז, ט). הרמ"א ועוד פוסקים סוברים שמותר למדוד תחום שבת אלפיים אמה מ"עיבורה של עיר", דהיינו שבעים אמה נוספות מהבית האחרון או מחומת העיר, כנלמד כאן מיהושע שעמד סמוך ליריחו ונחשב כעומד בתוכה עדיין. (שו"ע או"ח שצח, ה בהגה, והשו"ע כרמב"ם חולקים לתת דין ותוספת זו רק בין שתי עיירות סמוכות).

מרחק הראייה קוק דן בתשובה לרב יוסף הלוי, רבה של תל אביב יפו (בעזרת כהן סימן עז, טוב רואי עירובין סימן יז-יח) והעיר על דבריו שכתב "שאין שום נפקא מינה היכן עמד יהושע, אם ביריחו או מחוצה לה", וכתב מרחק הרב שלא כך, שהרי "ביאת צדיק לעיר עושה רושם גדול, ובפרט יהושע שזכותו הוא דבר גדול, ומלך כצבור חשוב, ואם נחשב שעמד בתוך העיר, עפ"י גדרי התורה, ודאי עשתה עמידתו שם דבר גדול לגבי כבוש יריחו, ואם היה אפשר מאיזה טעם שהוא לחשב את הסמיכות (לעיר) בתוך (העיר), אפילו בלא החלטה שהעיר כעיר נחשב לו, לא היה אפשר להביא ראייה מכאן דעבור כמתא". אלא שהראייה קוק סובר עפ"י הירושלמי שלגדרי ההלכה מדובר שהיו בתי דירה מחוץ לתומה, ורק באופן זה נחשב יהושע כעומד כבר בתוך העיר, אבל בסתם אין

להחשיב את העומד בחוץ כעומד בפנים כשמדברים בלשון ברורה, ורק מקילין בכך בעיני עירובין, שהם דרבנן והלכה כדברי המיקל.

יג. היקף החומות וכבוש יריחו בשבת

לפי סדר הימים המובא בסדר עולם, חל חג הפסח וליל הסדר ביום ראשון בשבוע של כניסת ישראל לארצם, זאת לאחר ששחיטת הפסח עצמו חלה בשבת קודש. כך יצא שגם שביעי של פסח, חל גם הוא בשבת קודש, ומייד ביום ראשון שאחריו, בכ"ב בניסן (בשנת ב' אלפים תפ"ה) התקרב יהושע לתחום יריחו ולעבורה של עיר ע"מ לכובשה. ונפילת החומות והכיבוש היו בשבת קודש עצמה.

כך גם מסרו לנו חכמים על הפסוק: "כי תצור אל עיר ימים רבים להלחם עליה לתופשה- ובנית מצור על העיר אשר היא עושה עמך מלחמה עד רדתה" (דברים כ, יט-כ) – אפילו בשבת (שבת יט.).

לכן במלחמת הרשות דווקא אין מתחילין מצור רק לפחות שלושה ימים קודם השבת, ואילו במלחמת מצווה וחובה, לפי ההכרח, יוצאים אפילו בשבת עצמה למלחמה. כך גם מבואר ברמב"ם (הל' שבת סוף פ"ב): "מפי השמועה למדו 'עד רדתה'- אפילו בשבת, ואין צריך לומר במלחמת מצווה, ולא כבש יהושע יריחו אלא בשבת". (ועיין גם בהלכות מלכים פ"ו, הי"א: עושין מלחמה עמהם בכל יום ואפילו בשבת, בין מלחמת מצוה בין מלחמת רשות).

נמצא שהיקף חומות יריחו החל ביום ראשון כ"ג ניסן בתחילת ובמשך ששת ימי החול והסתתים בשבע הקפות ותרועה גדולה, שגרמה לנפילת החומה תחתיה בכ"ח ניסן ביום שבת קודש. (כך מובא גם בתוספות מנחות ל. ד"ה מכאן)

יריחו היתה "מנעולה של ארץ ישראל" כרד קשה ומבוצר מאוד, באופן שאי אפשר היה להכריעו ולכובשו בדרך הטבע ובגבורת אנוש. עמי כנען סמכו על מבצר זה שיעמוד לפנייהם כתריס בינם לבין ישראל הנכנסים לארץ. ע"כ הסתגרו אנשי יריחו בתוכה, "ויריחו סוגרת ומסוגרת אין יוצא ואין בא" כאגוז קשה שאי אפשר לפצחו.

בדרך ההשגחה האלוקית נכנסו ישראל ממזרח, דרך הירדן לערבות יריחו להתמודדות זו. ובחסד ד' והשגחתו הניסית פעלו את נפילת החומות והפלתן, במקום שאין יד היכולת והגבורה הלאומית מגעת ויכולה להכריע. להורות את העזר האלוקי שילך וילווה את ישראל מכאן ואילך בכל מלחמותיהן. וכעין

מלחמתן הראשונה של ישראל בצאתם ממצרים, בקריעת ים סוף, "די יילחם לכם ואתם תחרישון", במקום שלא היתה יכולת להם להתקומם ולעמוד על נפשם, להורות את השותפות האלוקית העליונה, "די איש מלחמה" הפועל לנצח לפניהם בכל מלחמותיהם מכאן ועד עולם.

יד. התגלות מלאך צבא ד'י

אז עם תחילת כיבוש הארץ וירושתה, לפני התחלת הפעולות הראשונות למלחמת הירושה הראשונה, הופיע ונראה ליהושע מלאך צבא ד'י.

לדעת רש"י צבא ד'י הוא צבא ישראל, והמלאך - מיכאל היה, שהוא שר צבאם של ישראל, העומד לימנם בכל עת צרתם, "שם וסניגור של ישראל" (דניאל י, כא מצודת דוד). כך פירש רש"י גם את הפסוק בישעיהו (סג, ט) "בכל צרתם לא צר, ומלאך פניו הושיעם", - בכל צרתם שהביא עליהם, לא הוצר להם כפי מעלליהם, כי מלאך פניו, הוא מיכאל שר הפנים, מהמשמשים לפניו הושיעם תמיד בשליחותו של מקום.

טו. קדושת המקום

"ויאמר שר צבא ד'י אל יהושע: של נעלך מעל רגלך, כי המקום אשר אתה עומד עליו - קודש הוא. ויעש יהושע כן" (ה, טו).

הגעת יהושע בן-נון, השליח הא-לקי לירושת הארץ, ועמדתו בהכנת כל כוחותיו לשם שמים, בהתודעותו אל מלאך ד'י, בהופיע עליו שפע השכל האלוקי לסייעו במצוות ד'י, הופיעה עליו בזה גם קדושת המצווה העליונה "אשר קדשנו במצוותיו וציוונו" לרשת את ארץ קודשנו.

כי כנגד התגלות הקדושה האלוקית הזו של מלאך ד'י במחנה ישראל, יצאה והתגלתה במידה כנגד מידה גם קדושת חיותה של הארץ כולה, במקום ההוא.

כדרך שהתגלתה קדושת הר סיני, הר האלוקים הוא חורב, עוד טרם ניתנה תורה עליו, בהתגלות הנבואה הראשונה למשה רבינו, "וירא מלאך ד'י אליו בלבת אש מתוך הסנה ויאמר: אל תקרב הלום, של נעליך מעל רגליך, כי המקום אשר אתה עומד עליו אדמת קודש הוא" (שמות ג, ה). לדעת הרמב"ן "היה הסנה בראש ההר, והנה כל ההר קדוש ואסור בנעילת הסנדל", "וכן אמרו חכמים: 'בכל מקום שהשכינה נגלית אסור בנעילת סנדל'" (שמות רבה ב, יג), וכן ביהושע, וכן כהנים לא שימשו במקדש אלא יחפים. (שם).

הנה כאן בערבות יריחו, התגלתה השכינה והופיעה במחנה ישראל, והיה המלאך מזהיר ומלמד את יהושע לנהוג כבוד במקום ובקדושתו, מכח קדושת השכינה שבו, שכדוגמתו יחפץ ד' להשרות שכינתו במקדש לכשיבנה.

ביריחו התגלתה מעלת קדושת המקום כדרך שהיתה בהר סיני בראשית שליחותו של רבינו משה, וכדרך שעתידה להיות במקדש בקביעות לעולמים.

ובסוף פרשת המשפטים, אחרי פרטי המצוות שבהמשך עשרת הדיברות, אמר ד' למשה רבנו, "הנה אנוכי שולח מלאך לפניך לשמרך בדרך ולהביאך אל המקום אשר הכינתי. הישמר מפניו ושמע בקולו אל תמר בו, כי לא ישא לפשעכם, כי שמי בקרבן" (שמות כג, כא-ב). לדעת רש"י בשורה היא שעתידיים לחטוא ושכינה אומרת להם: "כי לא אעלה בקרבך", משמע שהמלאך ישלח רק בגלל הסתלקות השכינה, הבאה בעקבות חטא העגל, שאילולי כן, לא היה נשלח מלאך זה. ואח"כ פירש רש"י – "כי שמי בקרבן" – "רבותינו אמרו – זה מטטרון ששמו כשם רבו, מטטרון בגימטריא ש-ד-י". וכן הוא בגמרא (סנהדרין לח:). "דאפלו בפרוונקא לא קבליניה", שכאשר בא המלאך בימי משה לא הסכים אפילו שיצטרף הוא למסעם, ובקש מלפני ד' "אם אין פניך הולכים אל תעלינו מזה", דהיינו השגחת ד' והשראת שכינתו הישירה העליונה לבדה, ללא אמצעיים המשפיעים ובאים ע"י כוחות מלאכיים.

מוסיף על כך ומבאר הרמב"ן שדברי ד' "הנה אנוכי שולח מלאך" אמנם לא התקיימו בדור המדבר בימי משה, אבל התקיימו והתיישמו בימי יהושע בתחילת כיבוש הארץ, "וויאמר לו: אני שר צבא ד', עתה באתי". ולא בירר המלאך ליהושע למה בא, אבל היתה המראה להודיע אותו כי מעתה יהיה מלאך שלוח עליהם לצאת בצבא במלחמה".

השגחת הפנים העליונים של ההשגחה העליונה הניסית הייתה נחלתו וזכותו המיוחדת של משה רבנו ע"ה, והשגחת ד' הנסתרת בדרך הטבע וע"י מלאך לא תפסה מקום בדור דיעה זה, אך מכאן ואילך, בהנהגת יהושע והדורות הבאים אחריו, מופיעה השגחת ד' ע"י מלאכיו הגדולים הפועלים בתוך סדרי הטבע, ומוסיפים את ברכת ד' וסייעתא דשמיא בכל מערכות הצבא והמלחמות.

משמעות הדברים היא כי מטטרון, שהוא שר הפנים בעולמות העליוניים, הוא שר העולם, הוא אשר נשלח מאת ד' עוד מלכתחילה להושיע, ללוות את ישראל במלחמותם, והוא אשר נגלה כעת ליהושע.

מוסיף הרמב"ן ואומר: על דרך האמת – המלאך שהובטחו בו בכאן הוא המלאך הגואל, אשר השם הגדול בקרב...ויקראנו השם: מלאך, בעבור היות כל הנהגת העולם הזה במידה ההיא", "ופירוש מטטרון - מורה דרך". ולדבריו, "כאשר המלאך הזה שוכן בקרב ישראל לא יאמר הקב"ה: לא אעלה בקרבך, כי שמי בקרבו, והוא בקרב ישראל", כלומר עצם הופעת "המלאך" הזה, היא הופעת הכבוד העליון בקרב ישראל.

וברבנו בחיי "הוא מטטרון שר הפנים", שעליו הוא אומר: "כי ילך מלאכי¹⁹ לפניך", כלומר מלאכי החביב אצלי שעל ידו אני נודע בעולם, ועליו נאמר "פני ילכו", כשבקש משה ואמר: הודיעני נא את דרכיך, וזהו 'מלאך פניו הושיעם', מלאך שהוא פניו, ועל כן אמר, 'וצרתי את צורריך' על ידו, ואמר עוד: יוהכחדתיו, כי במידת הדין נכחדים האויבים, ומה שנקרא מלאך, והוא אינו מן הנפרדים, מפני שהנהגת העולם בו, שהוא מידת הדין".

אמנם, לדעת הרמב"ן ורבנו בחיי, אחר שחטאו ישראל, אמר ד' (לב, א) "ושלחתי לפניך מלאך וגרשתי את הכנעני וגו', כי לא אעלה בקרבך", המלאך הזה מן הנפרדים אשר יבטיח בו לגרש הוא גבריאל המלאך, "וישמע העם את הדבר הזה ויתאבלו", היו מתאבלים מהסתלקות המלאך הזה, שר הפנים, אשר השם המיוחד בקרב וכו'. "ודעת הרמב"ן ז"ל במלאך שר הצבא שחזר בימי יהושע שהיה גבריאל", "ועל כן נראה ליהושע וחרבו בידו", "ולכן תמצא שם נקמות גדולות באבוד האויבים".

ומבאר הר"ן בדרשותיו (הרוש ד) שיש הבדל בין הנהגת ד' להנהגת המלאך, ולמה החמיר הכתוב יותר בהנהגת הטבע, כי לא ישא לפשעיכם, אלא ש"הרע המגיע מצד עבור דברי המלאך אינו על צד העונש, אבל על צד שמתבלבל השפע והסדור המגיע להם ממנו", ואומרו: "השמר מפניו – אין זה על דרך מצוה ואזהרה אלא על צד המשל...כי השפעים המסודרים ע"י אמצעים מיוחדים ומוגבלים אי אפשר שישתנו". הנהגת המלאך היא הנהגה כסדר כוחות הטבע, ובתוכם.

עוד סובר הר"ן ש"לא יתחייב ממה שאמר הנה אנכי שולח מלאך לפניך, שלא יהיה עמחם ג"כ השם יתברך בעצמו ובכבודו, כמו שנאמר: ושלחתי את

19. יש אומרים מלאכי אותיות מיכאל, והוא הוא שר הפנים, כדברי רש"י בישעיהו סג, ט לעיל, והוא מלאך פניו של הקב"ה הנזכר כאן, ומיכאל ע"ש אין כאל ישורון ומי כמוכה באלים ד', ובספר מלאכי עליון להג"ר מרגליות עמ' קי: אני הוא מטטרון שר הפנים ומיכאל שמי, וישימני להיות על עמו ועל אוהביו.

הצרעה לפניך, כי כמו שהצרעה תהיה כלי ביד ד' כן יהיה המלאך, ולפיכך לא נצטערו בזה ישראל".

והנה כאן בסמוך לחומות יריחו, בעיבורה של עיר, בתחילת ימי היקף החומה במצור על יריחו, בכ"ב ניסן, נגלה מלאך ד' אל יהושע, כח ההנהגה האלקית המעולפת ומסודרת בדרכי הלחימה הטבעית, השגחת ד' ופעולתו בידי מלאכיו עושי דברו, המשלימים את הגבורה והתושיה האנושית כפי שנגלתה אז בישראל.

טז. עתה באתי

מלאך שר צבא ד' היה הכח האלקי ששלח ד' לפני מחנה ישראל. בהופעת כוחות חדשים באומה ולעזרתה צריכים הם בדיקה ועיון, מהו היסוד האיתן והנכון שעל ידו פועלת האומה לנצחונה. מרמזי מילותיו של המלאך, בספר יהושע, אנו למדים יסודות להנהגת העם לדורות, ובפרט בתחילת ירושתינו את ארץ חיינו.

ראשית, למדנו מיהושע שראה את מראה המלאך לפניו, "וילך אליו יהושע" בעצמו לברר העניין, "ויאמר לו הלנו אתה או לצרינו", לא כדרך שאחרים עושים שהם משלחים חיילות לפניהם, והם באים בסוף" (ספרי במדבר כז, טו). יהושע בעצמו שהוא גדול הדור, משרת משה, המחזק את העם לקבל וליישם את תורת משה רבינו, הוא בעצמו העומד בראש מערכות הצבא בישראל ומעורר את גבורתם הלאומית, וכרב גדול הולך בעצמו אל מלאך ד' לברר את מגמתו וכוחו.

"אני שר צבא ד' - עתה באתי - ויפול יהושע על פניו ארצה וישתחו, ויאמר לו מה אדוני מדבר אל עבדו" (ה, יד). תז"ל שואלים שמא שד הוא, שמא כח השלוח לרעה המטעה את הבריות, כאחד מכוחות הטבע המתעתעים לפעמים בבני אדם, העלולים להחליף אמת לשקר, ואור לחושך. שמא נסיון הוא זה לעם היורד לפעול בדרכי הטבע, שעליהם להתגבר עליו ולהתאמץ בטוהר ליבם לפנות אל ד' המתנשא מכל דמיון שוא ומקסם שקר, אלא שסימן הבירור לזה הוא הזכרת שם ד', "וגמירי (שהשדים) דלא מפקי שם שמים לבטלה". אימת הקודש של שם ד', של אמינות הימצאו של הקב"ה על אותם שדים וכוחות השוא, ועיקר הטעייתן הוא ע"י מקסם השקר של העולם, וכח אנוש, וממילא בהזכיר המלאך שם ד', סימן הוא לכוחות האידיאליים האלקיים ההולכים להופיע בגבורה בנפשותם של ישראל, לגאולת הארץ מיד בני ניכר.

עתה באתי – בגמרא (מגילה ג.) אמר לו: אמש ביטלתם תמיד של בין ערביים ועכשיו ביטלתם תלמוד תורה, אמר לו: על איזה מהן באת? אמר לו: עתה באתי". פירש הרמב"ן (בתוספות ד"ה עתה שם) על תלמוד תורה באתי, דכתיב ביה, ועתה כתבו לכם את השירה הזאת (דברים לא). "מייד - וילן יהושע בלילה ההוא בתוך העמק". אמר ר' יוחנן: מלמד שלן בעומקה של הלכה".

כניסת ישראל לארץ מחייבת חיזוק רוחני, הן בעבודת ד' והן בלימוד תורתו. החיים המעשיים וההכרחיים הנלווים עימם במלחמה, כיבוש, התישבות ובנין, ממלאים את לב האדם ואת כל רגעי חייו. ע"כ בא מלאך ד' להודיע לאומה על חובת שמירת דביקותה באלקים בעבודת ד' התמידית בהקרבת הקרבנות תמיד בוקר וערב, כחוק עולם שלא יעבור ולא יבטל חלילה, לזכור ולהזכיר את היות מרכז החיים מצידנו מקבל כוחו וגבורתו וברכתו מעבודת ד' הקבועה, שבמקדש. וגם ביותר את חובת המשך הלימוד, שקידת השינון והוספת הדעת, גלוי הפנים האמיתיים המתחדשים בתורת ד' "באר היטב", למען היותינו צדיקים ואחודים בתורת ד' העליונה, הממשיכה ושופעת עלינו ומברכת את כל מעשי ידינו לטובה.

ואף שבשעת המלחמה או המצור עצמו חייב יהושע והעם כולו להיות כולו מרוכז במשימה הצבאית הנצבת לפניו, בצורה המעשית של התנהלות הקרב או המצור על האויב להכריעו ולרשת את מקומו. רבינו דוד קמחי ז"ל, הרד"ק, מעיר, כי הפסוק על לינת יהושע בעמק אינו מובא בכיבוש יריחו אלא בהמשך כיבושו את העי! ואעפ"כ דרשת חכמים במקומה עומדת, שיהושע משרת משה קיבל דברי המלאך, ומצא לנכון ללון בעומקה של הלכה, להשקיע עצמו בסוגיות ההלכתיות המעשיות הנובעות מאורה של תורה, כפי שהן הולכות ומתחדשות בארץ ההולכת ונכבשת ומיושבת על ידנו. ולמדנו מכאן שגדול תלמוד תורה דרבים, של כל ישראל, יותר מעבודת הקרבנות, שעל זה בפרט הוכיח אותם מלאך ד'.

רבנו הרב צבי יהודה הכהן קוק זצ"ל מבאר בהקדמה הזאת את חיוניות "אורות התורה" של מרן הראי"ה קוק זצ"ל, שהתבארו ונכתבו בארץ ישראל בתחילת יסוד ההתישבות בה. כי מצוות כתיבת התורה התבארה בסוף ספר דברים, "עם העלות מעל חיי האדמות, נאמן בית ד' הרועה הנאמן לעם האלקי (משה רבנו), לפני הכנסת ישראל לארץ והנחלתה להם ע"י יהושע, הופיעה מצות ד' הקבועה לדורות לכתובת דברי השירה של התורה". ומתוך כך נמשכה ונתקיימה לנו חובת כתיבתם של כל מרחבי התורה שבכתב וגם

שבע"פ, ומתוך כך חיוב לימודם בכל תוקפם, עד כדי הלינה בעומקה של הלכה, כהודעת ר' יוחנן מרא דתלמוד ירושלמי, ע"פ הערת שר צבא ד' בכיבוש הארץ".

במלחמת יריחו, בתחילת כניסתנו לארץ, התבררה לדורות חובת התמדת עבודת ד' המרכזית שבמקדש, והובלטה הקביעה לדורות, להיכנס לה מתוך שקידה עמוקה, התבטלות והתמלאות מעומק עומקה של תורה שבע"פ, להיותם נטועים בתוכינו, ממלאים את תודעתינו ומתפשטים בכל חדרי גוויתנו, להיות שיחתנו בהם והגיונינו בס יומם ולילה, בכל חיינו, הפרטיים והלאומיים.

יז. קדושת הנצחיות במצוות פריה ורביה

בגמרא בעירובין סג: "אמר ר' אבא בר פפא לא נענש יהושע אלא בשביל שביטל את ישראל לילה אחת מפריה ורביה, שנאמר (יהושע ה-יג) ויהי בהיות יהושע ביריחו וישא עיניו וירא וגו' וכתוב ויאמר (לו) כי אני שר צבא ה' עתה באתי וגו' אמר לו אמש ביטלתם תמיד של בין הערבים ועכשיו ביטלתם תלמוד תורה, על איזה מהן באת? אמר לו: עתה באתי. מיד (יהושע ח-יג) וילך יהושע בלילה ההוא בתוך העמק ואמר רבי יוחנן מלמד שהלך בעומקה של הלכה, וגמירי דכל זמן שארון ושכינה שרויין שלא במקומן אסורין בתשמיש המיטה".

ופירש שם רש"י: "הכי קאמר ליה: אמש ביטלתם תמיד של בין הערבים - בערב ביטלתם התמיד ועכשיו שחשיכה אתם מבטלים תלמוד תורה. לפי שהיו עסוקים במלחמה ביום לא היה להן עת לעסוק בתורה אלא בלילה. והדבר מוכיח שעל עסקי תלמוד תורה הוכיחו מדכתיב קרא אחרנא במלחמה של עי, שהיתה אחריה, וילך יהושע בלילה ההוא בתוך העמק ואמר רבי יוחנן: מלמד שלן בעומקה של הלכה: - 'וגמירי דכל זמן שארון ושכינה שרויין שלא במקומן' כו'. - ואותו לילה שהוכיחם המלאך היו מבטלים ת"ת בשביל שהיו אורבין על העיר ולא החזירו בערב את ארון למקומו בגלגל והוא הלילה שביטלו מפריה ורביה".

ובתוספות ד"ה כל זמן: "אומר ר"י דשני ארונות היו, אחד שבו שברי הלוחות מונחים ואותו היו מוליכין במלחמות, כדנתיא בספרי 'וארון ברית ה' נוסע לפניו יום זה' שיוצא עמהם במחנה. והוא ארון עץ שעשה משה בעלותו לסיני, כדכתיב בלוחות אחרונות במשנה תורה: 'ועשית לך ארון עץ ותחלה

שם בו גם לוחות אחרונות, כדכתיב 'ואשים את הלוחות בארון אשר עשיתי', עד שנעשה ארון של זהב שעשה בצלאל, ואז נתנו בו לוחות אחרונות, כדכתיב 'ונתת אל הארון את העדות אשר אתן אליך' וכן עשה כדכתיב בויקהל, ובהוא איירי הכא שהיו נאסרין בתשמיש המטה כשלא היה במקומו, ואותו לא היו רגילין להוליך במלחמה כדכתיב בשילה 'מי יצילנו מיד האלהים האדירים האלה כי לא היתה כזאת מתמול שלשום' שלא היו רגילין להוליכו, ואז כשהוליכוהו לקו וגלה, כדמפרש רש"י התם. **ומה שהיה עמהו במלחמת יהושע ע"פ הדיבור היה עושה הכל**".

למדנו שביום תחילת המלחמה הראשונה, עת הופיע המלאך שר צבא ד' אל יהושע, היה לעת ערב, ויהושע נכנס למערכות המלחמה, אף שלילה היה, ולפי רש"י היה עליו לעסוק בתורה וכל ישראל עימו, ובא המלאך והוכיחו על כך. לפי התוספות על פי צו ד' ודברו אליו הביא יהושע אל מחנה ישראל את ארון הברית עם הלוחות האחרונות, העדות האלקית לכל באי עולם, והשאירו שם גם בלילה - אז נאסרו ישראל בתשמיש המיטה. אם כן יחד עם מה שביטל את ישראל מתלמוד תורה דרבים, עוד ביטלם מפריה ורביה באותו הלילה.

וביבמות סג: "רבי אליעזר אומר: כל מי שאין עוסק בפריה ורביה כאילו שופך דמים, שנאמר (בראשית ט-ו) 'שופך דם האדם באדם דמו ישפך' וכתוב בתריה 'ואתם פרו ורבו', רבי יעקב אומר כאילו ממעט הדמות", ובברייתא שם: "גורם לשכינה שתסתלק מישראל". ומבאר מרן הרב (בקונטרס טוב טעם בעניני טעמי מצוות) ש'איננו מטהר עצמו לענין הנצחיות', 'שאינו פועל להקים נפשו בקיום נצחי'. 'שאינו מיישב העולם כראוי, שתכלית הישוב הוא [שיהיו]עבדי ד' שעייזו יהיה שכינה בתחתונים'.

הנה כי כן התברר אז בתמצית היום הקדוש ההוא, ערך התורה וחיוב שקידתה בישראל, ותביעת סגולת קדושת החיים האלקיים, שודאי התעוררה כזה לעומת זה,²⁰ להביא נשמות חדשות יפות ומתקנות לעולם, נשמות ארץ ישראליות, להקים קיום נצחי מתוך גודל ההתמודדות בהווה, להעמיד יסוד לישוב הארץ בעתיד באופן הנכון האלקי, שתהיה שכינה בישראל. אמנם יהושע בדבר מצווה עסק, בדבר ד', אך שינוי האיזון, ההתעלמות באותה שעה וגרמת העיכוב בפריה ורביה, גרמו לו שייענש.

20. ועייין עין איה סוף שבת ב, פי"ד אות ג, קדושת אי"י בקדושת הקלף, שעליו ספר התורה. "החומר המקבל את קדושת הענין התורני מוכרח להיות חומר טהור". וכן שם באות ה': "שיסודות הקדושה הרוחנית מוכרחים להיות מקושרים בחומר".

יח. נפילת חומות יריחו

חז"ל תיקנו לברך על ניסים שנעשו לישראל, ובכללם גם על "הרואה את חומת יריחו שנבלעה", לשאלת הגמרא: והא נפלה? דכתביב ותפול החומה תחתיה", מבארים חז"ל כי רוחבה וגובהה שווים, "כי הדדי ניהו", ואי אפשר שתפול כדרך החומות, ע"כ נבלעה באדמה. מבאר זאת הראי"ה קוק בעין אי"ה (ברכות פ"ט אות יד), ומקדים להסביר שהיתה במלחמת יריחו זו, הסברה לדורות בכבוש הארץ ובכלל, שיש לסמוך על נס ופלא רק במקום שאי אפשר להכריע בדרך הטבע והכח האנושי.

"המלחמה הראשונה שנלחמו ישראל בכבוש הארץ העיקרית, מלחמת יריחו, הוצרכה להיות לה ערך ציור כללי, על יחס ההסמך על הנס עם חריצות והשתדלות של עוצמה וגבורה, שגם אלה הם משמשי תקומת האומה הדרה וכבודה, ועם כל זה שאיפותי הרמות בגאון ד'. ע"כ היתה ההוראה, שאמנם רק בזה המצב יצדק ההעזר בניסים, במקום שאין יד ההשתדלות וגבורת אדם מגעת שם, ע"ז יועילו הניסים, להודיע כי ד' איתנו, וגם במקום שכבר פס כל עזר מצד הטבע, תשועת ד' תשגיבנו.

וההסמך על ניסים באופן כזה, מוסיף רוח אומץ וגבורה, ומקנה עז נפש עם שלימות בטחון ואמונה בצור ישענו יתברך שמו. אמנם במקום שגבורה וחריצות גבורי מלחמה תוכל להגיע למטרת החפץ, חלילה להתרפות בכטחון ניסי. בטחון כזה מביא מורד לב ועצלות ושקיעת רוח הגבורה, שהוא חסרון לאומי גדול מאד. ע"כ בחומת יריחו – אם היתה הכבישה הניסית ע"י נפילה שהוא דבר שאפשר להעשות כזאת גם ע"י חריצות וגבורה במשך זמן, אז לא היתה מתבארת יפה מקום שימוש הניסים בתקומה הלאומית, אמנם כאשר נבלעה, הבליעה היא פעולה ניסית שאי אפשר לה להעשות כ"א בנס ובידי שמים.

למדנו צורת הניסים ושימושם הראוי, שעלינו לקוות עליהם רק במקום קוצר יד ההשתדלות והחריצות הלאומית. אבל במקום שאפשר ע"פ אופנים מוסריים נאותים לחלץ כח ולעמוד בעצה וגבורה לתשועתינו הלאומית, חלילה לנו שיחלישו זכרון הניסים את גבורתינו הכללית. כלומר רוחבה וגובהה של החומה המבואר שהיה בודאי בתכלית החזק, חוזק הרחב גרם

שאי אפשר היה להפילה ע"י כל אבני הקלע וכרים²¹ הנהוגים במלחמה טבעית, הרום היה כ"כ גדול עד שאי אפשר היה גם לגיבורים היותר מצוינים בגבורתם הגופנית לדלג שור, ולהבקיע באופן זה אל העיר. ובמקום שאזלת יד הגבורה הגופנית והמעז הזיני, שהוא כולל הכוחות הטבעיים הדרושים לתקומת לאום, כח הגוף וכשרון חכמה ומחשבה, שראשיתה תודע בחכמת חרש וחושב, בעת לחם שערים בכלי משחית להשתמש בהם להגדיל העצמה במקום שהגבורה הגופנית הפשוטה כבר אזלת ידה, רק במקום שאלה הכללים של התגבורת העצמית וענפיהם התלויים בהם לא יוכלו להועיל, אז יראה לנו צור ישראל חסדו להושיענו באורח נס ופלא, כאמור: "ועת צרה היא ליעקב וממנה יושע".

משמעות הדברים לדורינו היא, שההשתדלות המירבית לחזק כוחם של ישראל באומץ ובגבורה טבעית, במסירות נפש, גם בכל שכלול ופיתוח כלי מלחמה ונשק, הוא הנדרש תחילה להעמדת לאומיותנו ומדינתנו בתוקף ובגבורה, אמנם זאת נדע, כי גם במקום שלא תוכל ידינו להגיע, בכל צד השתדלות ומאמץ, חפץ ד' בידינו יצליח, וישלח דברו ויושיענו, והקב"ה גם בדרך נס יצילנו מידם ויעשה לעינינו אותות ומופתים, להעמידנו על במותיהם של צרינו ומבקשי נפשינו.

יט. זכרון לדורות

החומה נפלה תחתיה, נבלעה בארץ, ומקצתה נשאר בולט לחוץ – "להיות המופת קיים בארץ, כי כל מי שיראה החומה שוקעת בארץ יתבאר לו שאין זו תמונת בניין נהרס כך, אבל נשתקע במופת" (מורה נבוכים, רד"ק). זכרון לדורות של כיבוש והתנחלות כי ד' הוא הנלחם לנו, והוא המצליח לנו במלחמותינו. (ע' גם עין איה ברכות פ"ט סימן יד).

"והייתה העיר חרס" – "כיוון שכבשוה בשבת, אמר יהושע: שבת קדש וכל מה שכבשנו בשבת יהיה קדש. אמר ר' ברכיה: כעיר נידחת עשאה, והרי עיר נידחת אסורה בהנאה. אמר ר' יהושע: הואיל וכבשנו אותה תחילה נעשה אותה חלה לקב"ה" (ילקוט שמעוני).

21. כמו ביחזקאל ד, ב "ושים עליה כרים סביב", וברש"י: שרים ממונים על הצבא. במלבי"ם ובמצודת ציון: אילי ברזל עשויים לנגח בהם החומה.

כי נעשו ביריחו שני דברים הפוכים: העיר וכל אשר בתוכה נשרפו באש כדין עיר נידחת, כדי לא להנות מרכוש וקניין של רשע, אך כל הזהב, הכסף, הנחושת והברזל היו שלל קדש לאוצר ד' וכתכונת החומרות בכללה, שהיא יכולה ביסודה להיות קדש לד' ואם לאו, הרי היא בסיס לרשע וצריכה להיאבד מן העולם.

"ארור האיש לפני ד' אשר יקום ובנה את העיר הזאת את יריחו". – ארירה זו נעשתה ע"מ שיזכרו ישראל את הנס שנעשה להם בתחילת כיבוש הארץ, וכדאי להבהיר את התכלית האמיתית של כיבוש הארץ, ולחזק את אמונתנו בחשגחה האלוקית, בכל ימי הכיבוש וההתנחלות בארץ. כי אדם מישראל הבונה את יריחו בצורתה הקודמת, מטשטש בזאת ומשכיח את נס הכיבוש הראשון, וממילא את ייחודה של ישיבתנו בא"י.

עונש מיתת הבנים מוֹרָה על הישארות האדם כפרט בודד בהיסטוריה בלי המשך הנצחיות של העניין האלוהי בישראל: "עירי ימותו" - לבדם. העונש הוא במידה כנגד מידה, אדם המשפיע את דיעותיו המקולקלות בישראל, מתוך הסתכלות זמנית קצרה, מתוך צמצום המביא להראות את כל ענייני האומה, הכיבוש וההתיישבות, כצרכים כלכליים מידיים קצרי טווח, בניתוק מנצח ישראל ותכליתו האלוהית, - עונשו הוא למות לבדו ערירי, בלא המשך משפחתי, ושם רשעים ירקב (ע' טעמי מצות פו"ר למרן הראי"ה).

כ. בנחלת בנימין

"כשהיו מחלקין את הארץ הניחו דושנה של יריחו ת"ק אמה על ת"ק אמה, אמרו: כל מי שיבנה בית הבחירה בחלקו יפול דושנה של יריחו, ונתנוהו לבני יונדב בן רכב והיו אוכלים אותו ת"מ שנה, עד שנבנה הבית. וכיוון ששרתה שכינה בחלקו של בנימין, באו בני בנימין ופנו אותה" (ילק"ש שופטים ס"י לח).

זהו שאמר משה ליתרו "לך עימנו- והיה הטוב אשר ייטיב ד' עמנו והטבנו לך". ע"כ מבני קיני שהם מבני יתרו ישבו ביריחו (שופטים א, טז ברש"י ורד"ק). מהם פנו דרומה ללמוד תורה אצל יעבץ, ומהם פנו צפונה לקדש (שם ד, יא), מהם היתה יעל אשת חבר הקיני, אשה כשרה שעושה רצון בעלה, ועל ידה פעל ד' את מפלת סיסרא בידי אשה.

בנימין הוא מבניה של רחל, אך שלא כיוסף אחיו, הוא לא נולד בחו"ל ולא יצא להתמודד עם תרבותם של הגויים שבחו"ל. ע"כ גם בהמשך הדורות לא

למד ממעשי הגויים ולא התבולל בהם כ"כ, כאפריים שנאמר בו "אפרים בעמים הוא יתבולל" (הושע ז, ח).

בנימין נולד בא"י, ומתחילה לא ירד עם שאר אחיו למצרים, כטענת אבינו יעקב: "לא ירד בני עמכם". רק כשהיה הכרח גמור לכך עפ"י דרישת השליט להורידו עמם, אמר יהודה ליעקב אביו: "אנכי אערבנו מידי תבקשנו" – ואז הצטרף לאחיו וירד מצרימה. יש לומר שלכן גם בחלוקת הארץ נצמדו נחלות יהודה ובנימין איש לאחיו, יהודה מירושלים ומקום המקדש ודרומה ובנימין לידו, ברצועה שמירושלים ומזרחה עד יריחו.

בנימין הצדיק זכה "וונעשה אושפיזין לגבורה שנאמר ובין כתפיו שכן" (יומא ב.), "ובחלקו היה אולם והיכל ובית קדשי הקדשים" וחלק יהודה היה מקום המזבח, ועליו היה בנימין הצדיק מצטער בכל יום. "גמירי דסנהדרין בחלקו של יהודה ושכינה בחלקו דבנימין" (זבחים נד:).

אחרי שזכה שבט בנימין שהשכינה תשרה בחלקו בירושלים ובמקדש, כמו שנאמר: "ובין כתפיו שכן", הופקעה קדושת העיר יריחו, שהתקדשה מתחילה כתרומת חלה של א"י כולה. ע"כ כשלקחו משבט בנימין ת"ק אמה על ת"ק אמה למקום המקדש, חזרו וקיבלו את דושנה של יריחו, שבה גרו עד כה בני יתרו. כך התבררה קדושת העיר יריחו מכוח השראת השכינה שבמקדש, וזכתה שיתיישבו בתוכה בני שבט בנימין.

יריחו שבנחלת בנימין מבטאת את קדושת הקשר שבין הכח הלאומי של ישראל מחד, והכח הרוחני בישראל²², מאידך, בהיות בנימין מבניה של רחל, מחד, ומחובר ליהודה מבניה של לאה ושותף איתו במקום המקדש והשראת השכינה מאידך. כוחות אלו נחלקו ברבות השנים לשתי ממלכות: מלכות ישראל בצד הלאומי ומלכות יהודה בצד הרוחני, "היתה יהודה לקדשו ישראל ממשלותיו". מצינו למשל שהתגלות האחוה והרחמנות של מלכות ישראל על שבויי מלכות יהודה, למרות מה שנלחמו נגדם, התגלתה בהחזרת השבויים ליריחו דווקא - "אצל אחיהם" (דברי הימים ב, כח טו). כי יריחו הייתה עיר מעבר ומקום הקשור של מלכות ישראל עם מלכות יהודה, בהיותה בירת בנימין, הקרובה בענינה לירושלים.

22. עיין רבנו בחיי על דברים לג, יב בסוף ברכת בנימין "שאינ בכל השבטים מבורך כבנימין בהשראת שכינה בחלקו – ובמעלה ובזכות, ויש לו יתרון על כל יתר אחיו..." "לבנימין בלא ואו – כדי לרמוז על דוגמתו שהוא מכלל הבנין והוא בפני עצמו נפרד מהם, כענין האתרוג".

כא. מלכות אחאב

עמרי מלך ישראל הרשיע מכל אשר היו לפניו, אך אעפ"כ זכה למלכות של בנו, לפי חז"ל היה זה בגלל קנייתו את שומרון ובנייתה לעיר מלוכה (מלכים א טו, כד). אע"פ ששומרון היתה עיר ללא תורה ומצוות, ללא אמונה בד', ובה לא המשיך להסיר את העם מירושלים (בהמשך לדרכו של ירבעם), והיתה למרכז מדיני חדש שהעמיק את חלוקת ישראל וריחוקה מיהודה.

גם אחאב בנו המשיך בדרך הרשע הנוראה, אבל בשיטתיות ובהפגנתיות יתירה נגד התורה ודרך האמונה בישראל, עד "שכתב על דלתות שומרון: אחאב כפר באלקי ישראל לפיכך לא יהיה לו חלק באלקי ישראל (ילק"ט טז).

את שיטתו הכפרנית הזו חיזק חיאל בית האלי. מסופר שהיה אחאב מקשט את עצמו בכל יום ועומד לפני חיאל כדי שיעריך את שוויו, וסכום זה היה נותן לע"ז (ירושלמי סנהדרין פ"י ה"ב). גם לו היתה חשובה מלכות ישראל חזקה וחסונה, אך מתוך גישה לאומית "נכרייה", ללא חלק באלקי ישראל.

"בימיו בנה חיאל בית האלי את יריחו" (מלכים א טו, לד). חיאל הוא בנו של יהושפט מלך יהודה (דברי הימים ב כא, ב), ועד ימיו לא היה אדם שהירהר באפשרות לבנות את יריחו, מפני שבועת יהושע (רד"ק). "והוא משבט יהודה ומה לו לבנות את נחלת בנימין?" שואלים חז"ל, ומשיבים שמגלגלים חובה ע"י חייב. מתוך אותה המגמה שהתפתחה אצל אחאב למחוק את זכר קדושת ישראל ואמונתו, החליט חיאל למחוק את זכר קדושת יריחו, למען ייקבע כי ההתיישבות בא"י דבר אין לה עם הדת ועם ההשגחה הניסית, חלילה, ע"כ מדגיש הכתוב כי "בימיו" של אחאב נעשה הדבר הזה.

לפי חז"ל בהר הכרמל החביאו נביאי הבעל את חיאל בתוך המזבח, כדי שידליק את האש מבפנים, ע"מ לסתור סופית את נבואת אליהו ולקיים את דברי נביאי השקר, אך בתפילת אליהו הכישו נחש ומת. (עי' שמו"ר טו, טו, ילק"ט מלכים רמז ריד, ובלקוטי הארז"ל).

"באבירם בכורו ייסדה ובשגוב צעירו הציב דלתיה" – כל כך היתה עקשנותו גדולה, כ"כ דבק במטרה השקרית שהציב לפניו, עד שגם כאשר פקדוהו עשרה אסונות כבדים בזה אחר זה, עד שמתו עשרת בניו, בכל זאת לא למד מהם ולא לקח אל ליבו. ובירושלמי: "לפי שרצו בניו להרבות את ממונו, לפיכך שלטה בהם מאירה והיו מתמוטטין והולכין".

מסופר (בסוף סנהדרין קיג): כי אחאב המלך בא לנחם את חיאל, וכלומר - ולחזק את שיטתו. ובתמיהה שאל: האם ייתכן שקללת יהושע נתקיימה, ודבר ד' בפי משה "ועצר את השמיים" לא נתקיים? "הייתכן והאמונה בהשגחת ד' בארץ ושמירת המגמה הישראלית בא", תהיה חשובה יותר משמירת מצוות ד' ומהאמונה בהשגחה הכללית? אי הבנת העניין האלקי של ישראל המתממש בארצם, שהוא הבסיס הנושא את כל המגמות האלוהיות הכוללות והמקיפות, היה הסיבה לכפירתם ועקשנותם של אחאב וחיאל.

יסוד שומרון כבירת ישראל בניתוק מירושלים, גרם למלכות אחאב שתכתוב על דלתות שומרון כי אין לה חלק באלקי ישראל, והדבר הביא להעזה של חוצפה, לבנות גם את יריחו מחדש, מתחילתה ועד הצבת דלתותיה. ובגלל המגמה הלאומית החמרנית "הסדומית" ו"הכנענית" שהתפתחה בסדום, והתפשטה כנגע ממאיר על מלכות ישראל, - נעצרה בימי אחאב ברכת הגשמים מהשמיים, בכל א"י כולה, "ולא יהיה מטר והאדמה לא תתן את יבולה".

כב. בנין יריחו לעתיד

מפורש בחז"ל (תוספתא סוף סנהדרין וירושלמי סנהדרין סוף פ"ח) שיריחו כיוון שניבנת, שוב מותר לבנותה, וזה שלא כעיר נדחת שכתוב בה ש"לא תבנה עוד" כלל. ובעל המשך חכמה (בפרשת ראה יג, יז) חידש עוד דאמר יהושע "ארור האיש" דווקא ולא "הציבור", שציבור מכלל ישראל אינם בכלל זה כמו שאין ציבור נכרתים²³.

למדנו כי כעסק פרטי לצורך מסחרי או ע"י יוזמות פרטיות, לא תבנה יריחו, אך האומה בכללה רשאית תהיה לבנותה ותחזור ותכיר בחשיבות קדושתה, ותחדש אותה במעלה חדשה.

כג. בימי אליהו ואלישע

כבר בימיו של אליהו, הפכה יריחו לעיר חשובה, שבה לומדים כיתות של נביאים, כמו בבית אל ובעוד מקומות. הידיעה הנבואית כי אליהו עומד להילקח לשמים נתגלתה גם אל אלישע וגם אל נביאי בית אל ונביאי יריחו. בדרך עלות אליהו לשמים הוא עובר ומתעכב עם אלישע גם ביריחו, שם היא

23. עיין בדבריו של בעל הציץ אליעזר המובאים בסוף חלק זה.

חנייתו האחרונה בא"י לפני חצותו את הירדן, הנעשה בדרך ההפוכה מכניסת ישראל לארץ בימי יהושע. גם אלישע בחזרתו לא"י "יושב ביריחו" תחילה (מלכים ב, יח).

"הנה מושב העיר טוב" אמרו אנשי יריחו, ואמרו חז"ל "חן המקום על יושביו", אע"פ שעדיין "המים רעים והארץ משכלת" (ב, יט). התיקון הראשון שעושה אלישע בא"י הוא להסיר את הקללה מאדמת יריחו. הוא לוקח צלוחית חדשה ובה מלח, ומשליך את המלח אל מקום מוצא המים, ובדבריו הוא אומר את דבר ד' "רפאתי למים האלה, לא יהיה משם עוד מוות ומשכלת".

אך למרות התיקון שאלישע עושה ביריחו, עדיין הקלקלה מצויה שם, אמרו חז"ל שאנשי יריחו לא ליוו את אלישע בצאתו מאיתם לבית אל, והדבר גרם לשפיכות דמים של תינוקות יריחו שהתגרו בו. נערים אלו היו שמחים מתחילה בכך שהמים רעים ביריחו, כי ע"י כך הם יספקו מים משלהם לעיר ותהיה להם פרנסה. גם קלקולים רבים אחרים היו בהם, לפי דברי חז"ל, מצד תולדתם בתשמיש אסור וביום כיפור, ומצד דרכיהם ומעשיהם, שהתהלכו בבלורית כתספורת הגויים. ואולי מאנשי חיאל בית האלי היו, שניסה להושיבם שם ביריחו. ע"כ הכרח היה ע"פ רוח הקודש לאבדם מן העולם, להודיע את קדושתה של יריחו, טובה וערכה.

ואמנם יריחו היתה אח"כ עיר מיושבת במלכות יהודה, כתחנה בדרך לירושלים.²⁴

גם בעליית עזרא ונחמיה (עזרא ב, לה) מסופר כי היו ביריחו שמ"ה איש, שגלו לבל וחזרו.

וגם במשנה אנו מוצאים מנהגים מיוחדים לאנשי יריחו (פסחים פ"ד מ"ט) ללמדנו שהיה ביריחו ישוב קבוע ורצוף מאות בשנים.

כד. עיר הריח

בספר יוסיפון ליוסף בן גוריון (סוף פרק לח), מוסבר "כי נקרא שם העיר עיר הריח, כי במקום ההוא צומח אילן האפרסמון, אשר ממנו יצא השמן הטוב הנקרא שמן אפרסמון... והעץ הזה לא נראה מעולם במקום אתר כי אם ביריחו... והיה העץ ההוא ביריחו עד חורבן בית שני".

גם: "נקרא עיר יריחו **עיר הירח**, להיות ממשלת הירח – אשר מועדי ד' קרואים בו –עליה, כי גם במולדו לא יראה בשום מקום ממקומות הישוב טרם הראותו ביריחו" וכו' עיי"ש. וכתב שם ר' חיים הומינר בהערה ח, שיתכן שזה מה שמצינו לעיתים "יריחו" מלא יוד ע"ש הריח, ולעיתים "ירחו" חסר יוד ע"ש הירח.

שמן האפרסמון הוא השמן היחיד שיש בו ריח עצמי מתחילת גידולו. בשמן זה נשתבחה א"י, ומקום גידולו היחיד היה ביריחו, עיר הריח. (ובגמרא בשבת כו. מוזכר כי היו מלקטים את האפרסמון מעין גדי ועד רמתא). לפיכך סבר רב יהודה שיש לברך עליו "**בורא שמן ארצנו**", כי היתה א"י חביבה עליו מאוד, ורצה להראות את טוב ברכתה (ברכות מג). אך להלכה נקבע כי יש לברך עליו בלשון כללית "בורא שמן ערב" (שו"ע או"ח רטז, ד).

לשמן האפרסמון נתקנה ברכה חשובה בפני עצמה, כשם שנתקנה ללחם וליין, טעם הדבר לפי רבינו יונה הוא מפני שהוא שמן חשוב הנמצא בא"י. כל א"י נעשית חשובה וחביבה בתכנות הריח שבה, בזכות סגולתה הריחנית של יריחו. אך על אנשי סדום מסופר כי היו מפקידים שמן אפרסמון אצל העשירים בעלי הממון, והללו היו מחביאים אותו באוצרותיהם, ובלילה היו הסדומיים באים לקחת את ממון העשירים לפי ריחו של האפרסמון. זהו בטוי של השתמשות בסגולותיה של א"י לחמס ולשחיתות.

ולעומת זאת בזמן שבית המקדש היה קיים, השתמשו ישראל בשמן האפרסמון לקטורת שבביהמ"ק, לעבודה הפנימית, שהיתה מפיצה את נועם ריח סגולותיה של א"י לברכה.

שמן אפרסמון זה הוא **הצרי** המוזכר בתנ"ך (משנ"ב שם ס"ק כב), שאותו שלח יעקב ליוסף למצרים. הוא מ"זמרת הארץ", כלומר מהמשובח שבא"י, שהכל מזמרים עליו כשהוא בא לעולם (רש"י בראשית מג, יא). הוא מטובה של א"י המופץ ונמכר בכל העמים.

"הסם הראשון מאחד עשר סממנים של קטורת, הוא הצרי, ודאי כולל הוא בהערכתו את מהותם של כל הסמים כולם", כותב הראי"ה קוק בפירושו לסידור. "הוא מתגלה בלשד החיים של העץ" כי "אינו אלא שרף הנוטף מעצי הקטף", "הוא אינו מתגלם בצורה פרטית או בתואר מיוחד של איזה פרי או גידול, אלא הוא עומד בעינו בתור שרף וכוח פנימי, המוכן לכונן את ההויה של כל היש" (עולת ראי"ה א, עמוד קמה).

הצרי, הוא שמן האפרסמון, היה חבוי בריח בשמן שבשרף העץ, בלשד כח חיותו. וביריחו נתגלתה תכונת הריח הארץ ישראלית, שהיא התכונה העדינה שבחושים, שהנשמה נהנית ממנו ולא הגוף, דוקא בה גדל שמן האפרסמון, מתאים אל קדושתה וערכה הרוחני של יריחו.

אמנם צריך להבין שיריחו מציינת את קדושתו של הטבע הישראלי בא"י, את הקדושה המונחת בעצם הנטיות הטבעיות והחומריות, הלאומיות והצבאיות של האומה הישראלית. ע"כ משמשת היא יריחו כשלב והכנה לירושלים, בבחינת דרך ארץ שקדמה לתורה, וכתכונת הטבע הישר והטהור שהוא בסיס לתורה ולמצוותיה, שהיא מדריגתם הרוחנית העצמית של ישראל, לכן עבודת הקטורת היתה נעשית במקדש שבירושלים דוקא – בליבם של ישראל, המתאימה למדריגתם העצמית הרוחנית של ישראל, ורק היתה מורגשת ביריחו, בגלל תכונת הריח העדינה שהיתה מפותחת היטב בה. כמו עץ האפרסמון, המבטא את התכונה הטבעית העצמית של א"י, ואת יכולתה העצמית להוציא ריח טוב כזה, גדל דוקא ביריחו. אמנם משם נלקח שמן האפרסמון לירושלים, והיה ראש וראשון לכל סממני הקטורת שבמקדש, להודיע את חביבות ערכה של א"י.

במסכת תמיד (פ"ג) מובא שהיו עשרה דברים שהיו נעשים במקדש ונשמעים ומורגשים ביריחו: מיריחו היו שומעים קול שער גדול שנפתח לתחילת עבודת המקדש, וכן היו שומעים קול מגרפה, צלצל, חליל, גביני כרוז, המוכני של הכיור, השיר, השופר, וכן היו שומעים את קולו של הכהן הגדול בשעה שהיה מזכיר את השם, והיו מריחים את ריח פיטום הקטורת.

ובפירוש הראב"ד הקשה שהרי היו "פרסאות בין יריחו לירושלים, ואיך נשמע הקול? ותירץ בדרכים שונות, אך כתב כי לפי מורו הרב החסיד הכל היה מעשה ניסים, ודוקא ביריחו היה נשמע הקול ולא בשאר צדדים, מפני שיריחו היתה כמו ירושלים.

על כן לא פלא הוא, כי ביריחו היו שומעים ומרגישים את עבודת המקדש, מאחר ועל אנשים ישרים וטהורי לב היתה פועלת קדושתה העצמית של יריחו, עד שהיו מתוודעים וחשים את קולות הפעולות של העבודות שבמקדש, שבירושלים.

חוש הריח הוא דבר שהנשמה נהנית ממנו ולא הגוף (ברכות מג.) מאז חטאו של האדם נתעבו החושים ונעשו גשמיים, כאלו שאינם יכולים לחוש את

המציאות הרוחנית העצמית. חוש הריח מבטא את היכולת האנושית לחוש ולדעת את האמת העצמית בוודאות גמורה.

דוגמא לדבר מצינו אצל יצחק, כי ביצחק היה מעין השלימות העתידה לבוא, על כן כשבא יעקב לפניו נאמר " וירח את ריח בגדיו ויברכהו". יצחק הריח את ריח גן עדן שנכנס עם יעקב, ויידע שבנו זה הוא הראוי לברכה. ומתוך ודאות של ידיעה זו, ברכו יצחק בכל ליבו. גם לעתיד נאמר במשיח "והריחו בירת ד', ולא למראה עיניו ישפוט..". (ישעיה יא, ג). כי בהופעת טבעו השלם האלוהי של האדם מתבררים לו דברים בצורה ודאית ומוחלטת.

כה. עלינו לשבח

תפילת "עלינו לשבח" נתקנה ע"י יהושע בן נון. ומקובל מהראשונים והגאונים שיהושע חברו בשעה שכבש את יריחו (כל בו סימן טו, שערי תשובה לגאונים סימן מד). לפי ר' יעקב עמדין בסידורו, יהושע אמר תפילה זאת שבע פעמים, ישר והפוך, ובו הפיל את חומות יריחו. גם נרמזו אותיות הוש"ע באותיות שבתחילת המשפטים הראשונים: עלינו לשבח, שלא שם חלקנו, ואנחנו כורעים, הוא אלקינו.

ענינו המיוחד של שבח זה, היא ההכרה והידיעה הברורה בסגולת ישראל לעומת ריקנות דרכם האלילית של הגוים. הידיעה המוחלטת כי ד' הוא האלהים, המהוה והמנהיג את כל אשר בשמיים ובארץ, היא היסוד לאמונה ולתקווה שתוודע ההכרה הזו בכל האנושות, ויקבלו כלם את עול מלכות ד'. שבח זה מתאר את עצם סגולת ישראל וייחודם מן העמים כיסוד לתקון כל העמים והאנשים בעולם ובתבל כולה. על כן עלינו לשבח הינו שבח גדול מאד מאד, כפי שכתב עליו האריז"ל. ידיעה זו היא הבסיס לכל מלחמותינו מאז ועד היום נגד רשעת הגוים, שונאי ישראל ואויביהם והיא היסוד לזכותינו האלהית והמוסרית בא"י.

ע"כ מתאים הוא מאד שבח זה לאומרו בתחילת כבוש א"י. 'ולא לחינם' נקבע הוא בתחילת פסוקי מלכויות שבראש השנה, ביסוד תפילת המוספין, ביסוד האמונה והציפייה לכוננות מלכות ד' בעולם. 'לא לחינם' נקבע הוא גם בסוף כל תפילה ותפילה ביום, כדי שמתוך ידיעה יסודית ומבוררת זו יפנה האדם יצא אדם לפעלו ולעיסוקיו בחיים.

דורשי רשומות מוסיפים, כי שבעים מילים יש ב"עלינו" ושבעים ב"על כן נקוה", כנגד שבעים חכמי הסנהדרין המכוונים כנגד שבעים האומות. השבח

פּוֹתַח בַּאוֹת עַ וּמַסִּיִּים בַּאוֹת ד, כִּי "אַתֶּם עַדִּי וְאֲנִי אֶל". כִּי רַק אִם אֲנִי יוֹדְעִים וּמַעֲיָדִים עַל ד' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל וְעַל סְגוּלַת יִשְׂרָאֵל, שְׁבַשְׁמִים וּבֶאֱרֶץ, אִזְ תִּתְגַּלֶּה וּתּוֹפִיעַ אֱלֹהוֹת ד' בְּעוֹלָם.

בִּירִיחוֹ הַתְּבַרְרָה קְדוּשַׁת הַשֶּׁבַח "עֲלִינוּ לִשְׁבַח", הַתְּבַרְרָה זְכוּתָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל בֶּאֱרֶץ, הַתְּבַרְרָה הַזְכוּת הַמוֹסְרִית שֶׁל יִשְׂרָאֵל לַעֲוֹמַת אַחִיזְתָּם הַזְּמַנִּית שֶׁל הַגּוֹיִם בֶּאֱרֶץ. הַתְּבַרְרָה אִזְ כִּי הַעֲבֵרַת הַגִּילּוּלִים וְהַכְרַתַּת הָאֱלִילִים מֵהָאֶרֶץ הַיֵּנֶם הַכְּרַחִיִּים לַחֲבַאת הַטּוֹבָה הַבְּרַכָּה וְהַשְּׁלוֹם, לֶאֱרֶץ וְלַעוֹלָם כּוֹלוּ.²⁵

25. הַתְּקוּמָמוֹתֵינוּ הַמַּחֲדָשֶׁת לְגַאוּלַּת יִרִיחוֹ, יְרוּשָׁלַיִם, וְכֵל עַרֵי יְהוּדָה וְיִשְׂרָאֵל, וְחִיזוּק הַתּוֹדָעָה הַיִּשְׂרָאֵלִית לְקְדוּשַׁת א"י וְלֵאֲמוֹנַת יִשְׂרָאֵל, הַיֵּנֶם הַבְּסִיס לְהוֹפְעַת הַמַּלְכוּת הַשְּׁלִימָה, הַהוֹלְכַת וְבֹאָה קַמְעָא קַמְעָא.

וְלַעֲוֹמַת זֹאת, מַסִּירַת יִרִיחוֹ לֶאֱרֹגוֹנֵי הַטְּרוֹר, גּוֹרְמַת בְּלִי סַפֵּק אֶת הַמִּשְׁךְ הַתְּחִזְקוֹתָה שֶׁל הַרְשָׁעָה בְּעוֹלָם, הַרְשָׁעָה הַסְּדוּמִית וְהַכְּנַעֲנִית שֶׁהַתְּהוּוּתָה בְּעֵבֶר בְּמִקּוֹם קְדוֹשׁ זֶה. הַהֲתַכְחָשׁוֹת שֶׁל מַלְכוּת יִשְׂרָאֵל לְקְדוּשַׁת א"י וְעֵרְכָה, הִיא בְּדוּגְמַת מַלְכוּת אַחָב שֶׁכָּתַב עַל שַׁעֲרֵי בִירְתוֹ כִּי הוּא כּוֹפֵר בְּאֱלֹקֵי יִשְׂרָאֵל, עַל אִף שְׂגִילָה אִיזָה יַחַס שֶׁל כְּבוֹד לְזַקְנֵי הַתּוֹרָה. הַעֲקֻשְׁנוֹת לְהַמְשִׁיךְ לְמֵרוֹת כָּל הָאֲסוּנוֹת וְהַפְּגוּעִים הֵיא כְּעַקְשְׁנוֹתוֹ שֶׁל חֵיָאֵל בֵּית הָאֱלֹי.

נספחים

א. מאמר על ההתישבות בככר הירדן

יָשָׁם מִדְבָּר לְאֶגְס־מַיִם וְאָרֶץ צִיָּה לְמִצְאֵי מַיִם :

וַיּוֹשֶׁב שָׁם רְעֵבִים וַיְכַוְּנוּ עִיר מוֹשָׁב :

וַיִּזְרְעוּ שְׂדוֹת וַיִּטְעוּ כְרָמִים וַיַּעֲשׂוּ פְרִי תְבוּאָה :

וַיִּבְרְכֵם וַיִּרְבוּ מְאֹד וּבְהֶמְתֶּם לֹא יִמְעִיט :

תהלים קז

א. ככר הירדן בעבר

כיכר הירדן שבסביבות ים המלח מתוארת כמקום המשובח ביותר בארץ ישראל בימי קדם, "וירא את כל ככר הירדן כי כולה משקה- לפני שחת ד' את סדום ואת עמורה- כגן ד', בארץ מצרים, בואכה צוער". (בראשית יג, ט). רש"י מפרש "כולה משקה" – "ארץ נחלי מים". ובמדרש פרשו "כגן ד'" – לאילנות, "כארץ מצרים" – לזרעים.

מבאר הרמב"ן "כי ארץ הככר כולה משקים אותה ברגל מן הירדן. כדרך הנעשה בגן ד' (בגן עדן) שנאמר בו " ונהר יוצא מעדן להשקות את הגן" (בראשית ב, ט) וכדרך שהיא בארץ מצרים, שנאמר בה "השקית ברגלך כגן הירק" (דברים יא, ט), והוסיף ובאר את דברי המדרש שהיו בכיכר הירדן אילנות כבגן עדן ומיני זרעים וגידולים כבארץ מצרים. "ירצו לפרש שיש בכיכר נהרות גדולים ישקו אילני הגינות כגן ד', ובו יאורים כארץ מצרים שממנו משקים את גינות הירק...".

יסוד דברי הרמב"ן הינם במדרש רשב"י על ככר הירדן שכלה משקה (וזהו וירא קט), שבארץ סדום באותם ימים לא היה חסר דבר, "כולה משקה". כל הגידולים וכל הצרכים היו בה, כבגן עדן מקדם וכמצרים שבסביבות הנילוס.

זוהי הסיבה שהוקמו סביבות ככר הירדן זו ערים גדולות שהיו לממלכות בדרומה של ים המלח, סדום ועמורה, אדמה וצביים עד צוער, היא בלע שבדרום ים המלח. זו גם הסיבה למידת הרשעות של סדום שהתפתחה במקום, באשר לא רצו לתת לאחרים להנות ולהתעשר מהעושר הטבעי הרב שהיה במקום. צרות העין שהייתה בהם גרמה להם לבסוף להיאבד מן העולם,

והתחוללה במקום מהפכת סדום, שינויים בסדרי הטבע, נעלמו ונאבדו מקורות המים הרבים, ונשארה הימה מלוחה עד מוות, הימה המקבלת מימיה מן הירדן היורד ממקורותיו הגבוהים נהפכה לים שאין למימיו עוד מוצא, הוא ים המוות שאין בו דגה וחיים, או "ים המלח", בלשוננו כיום.

משל ידוע הוא בפי הבריות, וכך אמרי אינשי: מדוע הכנרת מימיה מתוקים? באשר היא ממשיכה לתת ולהזרים את המים שהיא מקבלת מן הירדן, נותנת ומזרימה אותם הלאה להחיות ולהשקות כל צמא וכל חלקה יבשה. לעומתה ים המלח מקבל אך אינו נותן מימיו ע"כ היא ימה מלוחה ומרה, קשה מאד להתקרב אליה ולהנות כיום מימיה, "ים המוות" הוא נקרא.

ב. מהפיכת סדום ועמורה

בתוכחת משה לישראל על חיוב שמירת המצוות בדרך ה' הוא מזהירם כי חלילה יקרה לארץ ישראל רעה בגלותם כאשר היה בסדום ועמורה... "וראו את מכות הארץ ההיא ואת תחלואיה אשר חילה ד' בה- גפרית ומלח שריפה כל ארצה לא תזרע ולא תצמיח ולא יעלה בה כל עשב- כמהפכת סדום ועמורה, אדמה וצביים אשר הפך ד' באפו ובחמתו". (דברים לב).

אמנם, הייתה ארצנו שוממה מאות ואלפי שנים, וכעת הקיץ הקץ ושב ד' את שבות עמו, חזרנו וגאָלנו בעזר ד' את ארצנו, הופרחו שממותיה, ארץ ישראל נותנת פירותיה בעין יפה, וזהו לנו סימן לקץ המגולה, כפי שנאמר לנו ע"י הנביאים וחכמי הדורות (סנהדרין צב). התקיימה נבואת יחזקאל "ואתם הרי ישראל ענפיים תתנו ופריכם תשאו לעמי ישראל כי קרבו לבוא".

ג. הזרמת המים החיים מירושלים

אָמנם, בדברי הנביאים על עתידה של ארץ ישראל נאמר כייגיע שלב של בנין ירושלים, תחיית הקודש של האומה, חזרת השכינה והתורה לציון ויחד עם בנינה של ירושלים כבתחילה וחזרת השכינה לתוכה יתרפאו גם כל מחלות העבר, ומכוחה של ירושלים שתתרחב בהשפעת קדושתה על ארץ ישראל כולה, תחזור ארץ ישראל כולה להיות כגן ד', ובפרט ככר הירדן המדבר והערבה: " כי ניחם ד' ציון, ניחם כל חורבותיה וישם מדברה כעדן וערבתה כגן ד'- ששון ושמחה ימצא בה תודה וקול זמרה" (ישעיהו נא, ב).

רש"י מפרש כי "ערבה" הוא לשון מדבר, אלא שהערבה כבר היה בה ישוב ונחרבה" גם המדברות וגם הערבות שסביבות ירושלים יושפעו בשוב ד' שכינתו לציון ויחזרו להיות כגן עדן מקדם.

ומפורש הדבר בדברי הנביא יואל (ד, יז-יח): "וידעתם כי אני ד' אלוקיכם שוכן בציון הר קדשי והיתה ירושלים קדש וזרים לא יעברו בה עוד – והיה ביום ההוא יטפו ההרים עסיס והגבעות תלכנה חלב וכל אפיקי יהודה ילכו מים ומעיין מבית ד' יצא והשקה את נחל השיטים ... "ויהודה לעולם תשב וירושלים לדור ודור".

משמעות הנבואה היא שתשתנה מעמדה של ירושלים מאשר היא כיום. ירושלים היושבת בהרים צריכה כיום למקורות מים מחוצה לה, אולם לעתיד כשתתברך ביושביה ובשכינת ד' בה יצאו מעיינות מקרבה לכל תושביה וסביבותיה. מקורות המים יצאו מבית המקדש בעצמו, מקדש הקדשים שבו, ועוד יגדלו ויעצמו המים בכמותם ושפע ברכתם עד "נחל השיטים". יזרמו בנחל קדרון וישפכו בים המלח. השיטים הוא המקום שבו חטאו ישראל בעוון ההצמדות לפעור לעבודה זרה של תרבות ניכר, נכנסה בהם אז רוח שטות של עבירה וזנות. הגעת מי המעיין היוצאים מן המקדש לנחל שיטים זה, משמעותו היא שרוח קדושה וטהרה תצא מירושלים ותטהר את כל יושבי הארץ ותעביר גם את רוח העבירה הקדמונית שהחלה והתעוררה בשיטים וקיימת בקרבנו עד היום. שפע המים מקושר עם רוח טהרה ורגשי קודש עם טבעיות בריאה ורעננה שתתפשט בכל הארץ, ובפרט בככר הירדן שליזו חטאו ישראל בתחילה, ברוח שטות של עבירה.

נבואה זו חוזרת בדברי הנביא זכריה (יד, ז) על רעידת אדמה וזעזוע גדול שיפקוד את ירושלים והר הזיתים, בהופעת מלא הגבורה האלוקית נגד מלחמת הגויים על ירושלים – "והיה ביום ההוא יצאו מים חיים מירושלים, חציים אל הים הקדמוני (מזרח) וחציים אל הים האחרון (מערב) - הים התיכון) בקיץ ובחורף יהיה" ... ואז "והיה ד' למלך על כל הארץ", שכל הגויים יעזבו אלהיהם נמצא שאין עמו אל ניכר- וישמו אחד" (רש"י). "כל הגויים יקבלוהו לאלקים ויאמינו בו" (מצודת דוד).

המים היוצאים אל המזרח ודאי הם המים היורדים אל ככר הירדן, אל נחל השיטים ואל ים המלח להחיות עם רב ולהצמיח חיים חדשים.

בנבואת יחזקאל (פרק מז) מפורט הדבר מאד. יחזקאל רואה בחזונו מים יוצאים מתחת מפתן בית ד', לכיוון - "קדימה- כי פני הבית קדים" "והמים יורדין מתחת כתף הבית הימנית... ומצדדין באלכסון לצד ימין ויוצאים בעזרה בדרום המזבח, ויוצאים חוץ לעיר" (רש"י). בגמרא ביומא (ע"ז): מבואר כי מקור המים הוא מבית קדשי הקדשים בעצמו, ומשם יוצאים המים להיכל ולמקום המזבח, ופונים דרומה דרך שער המים ויוצאים לחוץ. ולבסוף מסופר כי "המים האלה יוצאים אל גלילה הקדמונה וירדו על הערבה ובאו הימה המוצאים- ונרפאו המים". "ושנו רבותינו בתוספתא (סוכה) להיכן יוצאין? לימה של טבריה (כנרת) ולימה של סדום (ים המלח) וליים הגדול (התיכון)- לרפאות את מימיהם המלוחים ולמתקן" (רש"י). רפואת המים היא חזרת מתיקותן.

הנביא מתאר את חזרת הטבעיות בארץ ישראל לאיתנה הראשון: "והיה הדגה רבה מאד כי באו שמה המים האלה וירפאו, וחי כל אשר יבוא שם הנחל". והעצים אשר יגדלו שם עצים מיוחדים יהיו וסגולתם מועילה מאוד: "כל עץ מאכל לא יבול עליהו ולא יתום פריו לחדשיו יבכר, כי מימיו מן המקדש המה יוצאים, והיה פריו למאכל ועלהו לתרופה". ופירשו חז"ל לשון "תרופה" להתיר פה אילמים ופתח עקרות, ע"י אכילת פירות ברכה אלו, פירות הנותנים דעת ושכל טוב, בקדושה שאין בה חטא, לחיים טובים וארוכים עד עולם.

נבואת יחזקאל משלימה את נבואת יואל וזכריה, ומפרטת את אופי הברכה וסגולתה, שתצא מירושלים ותמתיק ותרפא את מליחות המים, ואת מרירותם.

ד. חובת החייאת המדבר והערבה

אולם עד העת המאושרה הזאת, ודאי חובה ומצוה עלינו ליישב את הארץ כולה, ולאפשר חיים גם במדבר ובערבה, כלשון הרמב"ן בהוספה ד' של מצוות העשה, שמצות ישוב הארץ כוללת "שלא תהיה ביד זולתינו מן האדמות או לשממה", וכלול חיוב זה בפסוק "כי תבואו אל הארץ- ונטעתם כל עץ מאכל" (ויקרא) שפירש בעל אור החיים הקדוש ליטע כל עץ בארץ לשבח הארץ, שיהיו בה אילנות עצים ופירות, ובכלל זה וקודם לזה הוא הבאת מים חיים אל המדבר והערבה.

והנה בשיר ההודיה לד' (תהלים קד) משבח דוד המלך את השגחת ד' וסיועו לישראל בזה: מסופר בתחילה כי בעֲנֻנוֹת הדור- "ישם נהרות למדבר ומוצאי

מים לצמאון. ארץ פרי למלחה מרעת יושבי בה" (פסוקים לג-ד). ואח"כ בזמן הגאולה מתהפכת ההנהגה לסיוע ולעזר: "ישם מדבר לאגם מים וארץ ציה למוצאי מים, ויושב שם רעבים ויכוננו עיר מושב... ויברכם וירבו מאד ובהמתם לא ימעיט".

הנה כי כן, הכוונה להפוך ארץ ציה שממה ומדבר לאגם מים, להרבות בישובו של הנגב והמדבר הוא חפץ ד' ומצוותו ממש, להוציא את הכוחות הטמונים זה אלפי שנים בחבלי ארץ חיינו, להחיותם בשפע של ברכה, במים רבים ובשפע רב.

יזכנו ד' לראות בטוב ד' ובטוב ארץ חיינו,

בשוב ד' שבות עמו יגל יעקב ישמח ישראל.

ב. מכתב הראי"ה – לקניית קרקע בככר הירדן

ב"ה, ב' אלול, תרס"ט.

לכבוד האגודה הנכבדה, לקניית קרקעות באה"ק, בביאליסטוק. שלוי וברכה מקודש. מכתבם הנכבד מיום ט"ז מג"א העבר, הנכתב ע"י מזכיר הועד הזמני, הגיעני. והנני מתכבד להשיב להם על כל שאלותיהם הנכבדות, כפי הידיעות אשר עלו בידי. אמת הדבר, שעומדת למכירה כברת אדמה גדולה בככר הירדן, בצדו המזרחי. האדמה היא רחוקה כמהלך חמש שעות מיריחו, העומדת כידוע מעבר הירדן המערבי. ובהיותי יושב כעת במושבה רחובות סמוך לקבלת מכתבם, לקרוא את אחד מאחינו היושב ביריחו זה כמה שנים, שהוא בקי גדול בכל הענין, ועל פיו הנני רושם פה לכם תשובה על סדר שאלותיכם²⁶.

א. מחיר הקרקע הוא כעת חמישה פרנק הדונם, וזה מקח זול מאוד לפי מצב הקרקעות בא"י בימינו אלה, וראוי לנו להיות זריזים בדבר מאוד בע"ה, שלא יקדמונו אחרים זרים, כאשר כבר ארע בן לכמה קניות טובות לדאבון לבנו.

ב. החלקה הראשית היא בת שני מאות אלפים דונמים. אמנם היא ביד שני בעלים, עותומנים, שלכל אחד יש לו מאת אלף דונמים, ואפשר לקנות גם חלק אחד. כמו כן נמצאים במסיבי החלקה ההיא עוד חלקי אדמה קטנים, שאפשר יהיה לקנותם, אבל אין כדאי להתחיל בקטנות כעת.

ג. סכום המשפחות שיכולות להתיישב על ככר זה, נחשב בערך שבע מאות, ערך שלוש מאות דונמים לכל משפחה, אשר לפי תכונת האדמה השמנה, של עבר הירדן, התקציב הזה יש בו די.

ד. האדמה היא אדמת מישור טובה מאד, ראויה לזריעה ולנטיעה, ואין בה טרשים כלל. רק מסביב לגבולותיה נמצאים הררי אבנים, שיוכשרו לקחת מהם לבניינים, כשיעזרנו ד' לבוא למדה זו בחסדו הגדול ב"ה.

26. במכתב קודם, אגרת רכא שם, לאחיו מהר"ש, הוא מבקשו: "למצוא את ר' משה ברנשטיין הדר ביריחו, שהוא הציע לפני, זה כמה, ע"ד קניית ככר הירדן, " ובהמשך שם: "כמובן שאח"כ יהיה צריך להיכון לקראת מקוריות יותר מאוששת, אבל הכל כדאי לעשות בשביל ככר חמד של אה"ק (ארצינו הקדושה), שישוב לקנין ישראל."

ה. ממסילת הברזל הדמשקאית היא רחוקה רק כשלוש שעות, מירושלים – כעשר או שתיים עשרה שעות. וסמוך לה מסביב נמצאים ערים גדולות ערביות, מרובות באוכלוסיין, והשכנים הם אנשים שקטים.

ו. אדוני הארץ, כאשר כתבתי, הם שני בעלים עותמניים, אחד ערבי ואחד צרפתי, שזכויותיהם מאושרות. וכשיבא הענין במצב יותר קרוב למעשה, נוכל לברר את הכל ע"י עורך דין, הבקי בחוקי הממלכה העותומאנית.

ז. הארץ ההיא היא שבעה מים, עיינות ונחלים, גם קל מאוד לחפור בה בארות מים חיים.

והנה מה טוב היה, אשר נחלין חושים, שתפול חלקה נחמדה זו לחלקת ישראל. ובעוה"ר רבתה מאוד ההתשלות בדבר הגדול הזה של גאולת הארץ, בעת כזאת, שקול ד' בכוח קורא לנו מכל המסיבות המעשים, לעלות ולהתנחל בארץ חמדה, וכל אחד פונה לעברו, ובתוך כך המחזירים עולים, והארץ מתישבת וניקנית ע"י זרים.

ע"כ חושו נא, אחים אהובים, אשר נתן ד' בכס זיק אורו והם אהבת וחס אהבת חבל נחלתו והשתדלו נא להוציא מן הכוח אל הפועל את מחשבתכם הטובה. והיתה זו התחלה לטובה, ומכם ילמדו רבים להאחז בארץ, בעה"י, באורח הצלחה וברכת ד'.

גם זאת לדעת, שהחבל הזה, ע"י סיבות פוליטיות שחלו בו משכבר הימים, הוא פטור מן העישור קטן יש לשלם להממשלה.

את כל זה מצאתי להודיע לכבוד מעלתכם. וכשיבא צירכם הנכבד, או שיבואו עוד הפעם דבריכם בצורה יותר מוכנת לפעולה, נחל במעשה, וד' יצליח דרכנו.

ברגשי כבוד וברכת ד' מהררי קודש.

הק' אברהם יצחק הכהן קוק הנ"ל.

ג. אגרת למתנחלי יריחו – הרב צב"י קוק זצ"ל

כ"ה טבת התשל"ה.

לכבוד יקירי חביבי מתנחלי יריחו,

ממעמקי מרומי לבבי ונפשי ממקור הברכות האמורות בתורה,

מובעת לכם בזה ברכתי הוקרתי הערכתי הערצתי הנאמנה,

למשגב פעלכם עם אלקיישענו,

בהתנחלותכם עם זאת עיר — מורשתנו הראשונה

בימי־עלומנו ושנות קדמוניותנו.

יהי נא נעם ד' עליכם ועל כוננות מעשיכם,

למלוא הופעת תקומת דברו על עמו ונחלתו,

בכל תקף חסנו של הסימן הטוב הזה להתחדשותנו כקדם,

בהמשך שכלולה של ירושת־ישיבתנו בנחלת אבותינו ארץ חייקדשנו.

חזקו ואמצו ברוממות קידושהשם והשראת שכינתו,

במשא עיני כל ישראל אליכם ואל תפארת מעשיכם.

נאמנכם בצפית ראית התשועה השלמה

צבי יהודה הכהן קוק

ד. הקמת ישיבה ביריחו – מכתב הרב שאול ישראלי זצ"ל

ב"ה עיה"ק ירושלים ת"ו

ב"ה, י"ג אד"א תשנ"ב ירושלת"ו

הנה אברכי חמד העמיסו על עצמם פעולה חלוצית נפלאה,
בהקים ישיבה ביריחו בביהכ"נ "שלום על ישראל",
שהוקם על חורבות ביכ"נ ישן,
שהוקם בשעתו ע"י קהילה יהודית קטנה,
שנשאר ממנה זכר: פסיפס עליו רשומות המילים
"שלום על ישראל", ומכאן גם השם אשר ניתן למבנה
שהוקם עם כיבוש המקום בימינו ע"י צה"ל.
חשיבות המקום הוא לעין ערוך,
בהיות יריחו כידוע העיר הראשונה לכיבוש יהושע,
אולם עכשיו העיר יריחו מיושבת ע"י שאינם יהודים,
ייסוד ישיבה במקום בשם "ישיבת יריחו",
מהווה חיזוק הכיבוש ע"י לימוד התורה וההאחזות
תלמידי חכמים במקום זה מסביב לישיבה אשר קול תורה יתרוֹן
בה.

זכות גדולה נתגלגלה לאברכים מכובדים אלה
ומצוה גדולה לתומכם, ולעזור להם בכל מה דאפשר,
כדי שהיתד אשר תוקעים בזה יהי תקוע במקום נאמן,
ולא ייפסק קול התורה במקום קדוש זה מעתה ועד עולם.
וע"ז באתי על החתום יום הני"ל פע"ה ת"ו.

ש. ישראלי.